

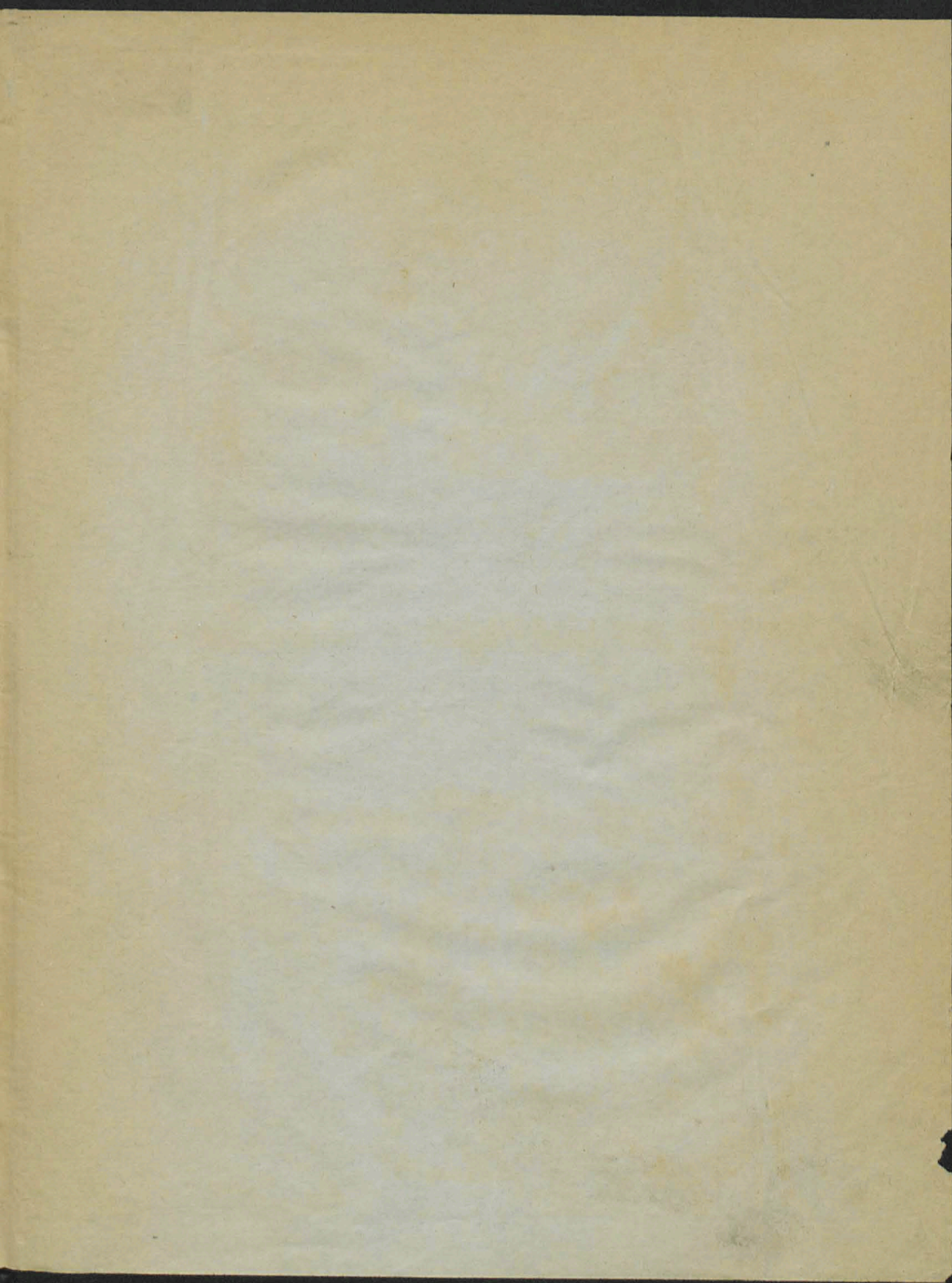
BIBLIOTEKA

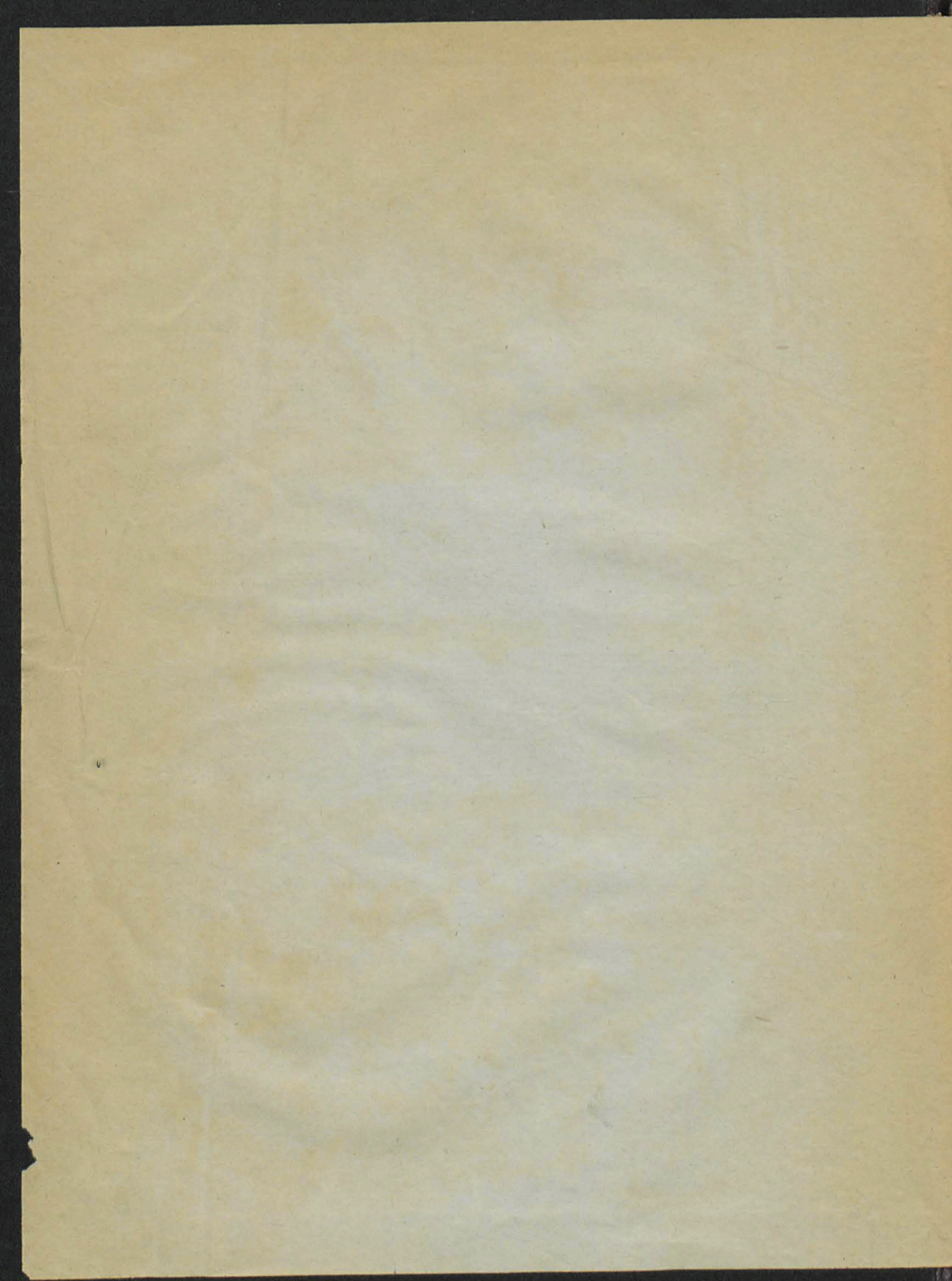
Zakł. Nar. im. Ossolińskich

XVII

2911

1592

209

STANISLAI
ORICHOVII
ROXOLANI
FIDELIS SVBDITVS;

Sive

DE INSTITVTIONE REGIA
ad Sigismundum Augustum,

Libri duo:

*Cum praefatione Iacobi Gorscÿ, ad Serenissimum Regem Po-
lonia, Stephanum Bathorrbem.*

1592

CRACOVIÆ,
Ex Officina Typographica Francisci Casarij.

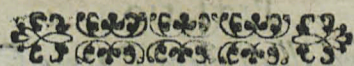
IN STEMMATA ILLUSTRIS-
SIMÆ FAMILIÆ.

*Syderco donec voluetur Aquarius orbe
Magnanimos Patriæ funde Sreniãvá viros.*

Paulus Casarius, Stud. Poëtesos

XVII - 2911 - III -

ILLVSTRISSIMO AC MA-
GNIFICO Dño,

D. STANISLAO

IN WISNICZ,

LVBOMIRSKI,

PALATINO ET GENERALI
CRACOVIE: SCEPVSIEN:

Zatorieñ. Niepołomiceñ. &c. &c.

CAPITANEO.

*Agnam sibi apud seram poste-
ritatem conciliant gratiam,
Illustrissime ac Magnifice Do-
mine, qui in monumentis do-
ctissimorum virorum conser-
uandis plurimum opera & in-
dustria solent collocare: sed
maiolem tamen illi consequuntur laudem, qui non*

)* (2

privato

Præfatio

privato studio, sed illustrium Patrie Civium auctoritate innixi, id negotium perficiunt, ut in hisce lucubrationibus in vulgus spargendis, fideles operarij videantur. Illud enim quanquam sit laboriosum munus, aliquando tamen ostentationis suspicione non caret: hoc verò alterum & officiosum est ac liberale, & ab invidorum obrectationibus, suis cultoribus tutum præsidium pollicetur. Non igitur peccavi, Illustrissime Domine, etiamsi tenebris iam propemodum sepultum, Stanislai Orichouij Roxolani, Fidelem Subditum, in publicam lucem, atq̃ adeo in Tuum conspectum amplissimum, produxi & euocavi: cum præsertim eum possideat styli genium, qui pectus deceat generosum, ut & statem ferre, & eruditis viris non mediocriter placere possit. Multa huius Oratoris, multa gravissimorum Historicorum, multa ingeniosissimorum Poetarum monumenta tenebris premuntur incultis, & blattis tineisque servantur in escam; que si producerentur in lucem, & theatrum Orbis, (quod tamen sine ingentibus sumptibus fieri non potest) incomparabilem Nomini Polono gloriam, vitamque sibi lucrarentur auspiciam. Abraferunt illi quidem Viri doctissimi, veterem illam nostris ab ingenijs ignorantia

Præfatio.

rantie rubiginem : sed illud tamen persuadere posteri-
rati, continuis rigidæ Bellonæ ministerijs occupatæ, non
potuerunt, ut semper suorum memor meritorum, eo
quo decet, vitâ sanctos coleret literatos. Quicquid
apud nos oritur, etiam apud nos occidit : partim quòd
cum barbaris gentibus, quibus undique sumus circum-
septi, hoc literarium non possimus exercere commer-
cium : partim quòd cultiores populi, in rem suam at-
tenti sint magis, quàm oporteat. Nam ingentibus
lucris addicti, eduis nostrorum Scriptorum laudabili-
bus monumentis, gloriam simul nobis, atque typogra-
phicum præripiunt fructum. Nos igitur expresso ope-
re, etiam exteris vicinisque gentibus, probare possu-
mus, minis nos in cæteris nostrorum Authorum in lu-
cem emittendis scriptis, fore negligentes ; si nobis hæc,
quæ illos fouet, aspirauerit aura benignitas. Quan-
quam verò hic author, à quibusdam subrigidus solet
appellari : tamen ille superstes ne à Principibus qui-
dem fuit contemptus : hac verò etate, à multis Viris
nobilibus, qui legendis nostratium scriptis, libenter in-
dulgent, diligenter est expetitus. Liberè libertatis hæ-
res, in liberâ Republicâ, & scripsit, & locutus est. Quis
enim in summa rerum omnium confusione, grauissima.

Præfatio.

que agritudine Patriæ, subamaram; si modo fuerit illi
salutaris, propinare dubitauerit medicinam? Nimi-
rum talem tempora illa exposcebant medicum, qui
non tepidis blandiretur fomentis, ad vanam titilla-
tionem, sed qui putrida membra acuto stylo feriret
pungeretque, ne totum Reipublicæ corpus contabesce-
ret. Quam felix est nostra præsens ætas, quâ viget flo-
retque Religio in templis, Concordia in Rostris, Pax
in Imperio: tam illa misera fuit & afflicta, quâ scele-
ratis tumultibus, barbaris hostium incursionibus, ra-
pinis lacrymisque plena erant omnia. Et hoc quidem
diuine benignitatis in nostram Poloniam certissimum
argumentum, quod clementissimum Regem, vigilan-
tissimumque Bellatorem, Serenissimum Vladislau m
IV. nobis felicissimè habeamus dominantem, cuius
prelia, victorias, triumphos, nulla vnquam conticescet
ætas: sed ad Te quoque Illustrissime Domine, huius
tante felicitatis magna spectat possessio: qui cum in
alijs expeditionibus omnibus, (quas enumerare
operosum est) tum potissimum in illa contra Osma-
num Turcarum Tyrannum immanissimum, vigi-
lantiam, fortitudinemque Tuam (velut alter ille Lu-
cilius Martius Rom. post fata atrocias Publ. & Cnei
Scipio-

Præfatio.

Scipionum) satis cumulata probasti. Illos enim rigidos barbarorum acinaces, nostris iam cervicibus intentos virtute consilioque prudentissimo repressisti, auertisti: Patriæ pacem, Ciuibus securitatem, exercitibus nostris salutem, Regno de libertate propemodum desperata, bonam spem: populo vniuerso vitam reddidisti, inspirasti: Tibi denique nominis immortalitatem conciliasti, confirmasti. Viue igitur Illustrissime Domine felix & incolumis, & tantis honoribus, quos Tibi virtus, rerumque gestarum gloria parauit, (ad amplissima Domus ornamentum, Tuorumq; solitium filiorum, quorum merita in orbe Polono nobilissima atq; clarissima, Te Illustriss. D. felicissimum fuisse prodromum & auctorem contestantur) quam longissimos in annos perfruere: huic verò Fidei Subdito, meisque laboriosis conatibus, (oro per quam submitte) faue. Date è Museo meo die 5. Ianuarij. Anno Domini, 1639.

Illustriss. & Magnificæ D. T.

infimus cliens

Ioannes Casarius, Art:
& Philosoph. Bac.

Plutarchus in Apophteg.

Demetrius Phalcreus, Regem Ptolomæum prudenter admonebat, vt conscriptos de Regno imperioque libros, vltro alacriterque lectitaret. Nam quæ (*inquit*) amici non audent Principes monere, ea in libris descripta sunt,

AD SERENISSIMUM
REGEM POLONIÆ,
STEPHANVM BATHORRHEVM
In Fidelem Subditum.

IACOBI GORSCHII PRAEFATIO.

RINCEPS ILLE HETRVRIAE MOE-
cenas, à quo eruditorum virorum literarumq;
Patroni, Mœcenas, prouerbiali sermone appel-
lantur, Serenissime Rex Stephane, Casari Octaui-
ano, qui à Senatu Augustus appellatus est, rerum
posito, & de summa imperij deliberanti, &
Rempub. ut eum Agrippa suadebat, Senatui & po-
pulo Romano reddere volenti, ut, quòd ipse impe-
rium tot tantisq; bellis, magno cum labore, plurimisq; & suis, & suorum
periculis deliberasset, atque ab interitu vindicasset, perpetuò retineret,
autor fuit: idq; ei splendida sanè & copiosa oratione suasit, quòd rem
Romanam, alia ratione nequaquam subsistere posse cerneret: propterea
quòd prudens ille vir, nunquam defuturos in tanto imperio videret, qui
vel ambitione imperandi, ad sediciones excitandas, incitarentur, vel
odio aduersariorum & vlciscendi cupiditate; victores ad arma raperen-
tur, qui bella è bellis sererent, ac in malum Reipub. & diserti, & stre-
nui essent. Cui morbo quoniam nulla alia medicina mederi posse vi-
deretur, præterquam si vnus totius imperij potestatem haberet; eam
potestatem, ut ipse Casar, qui tot, tantaq; bella pro patria gesserit, qui
Orbi terrarum pacem reddiderit, ut retineret, hortatus est. Cuius con-
siliium, cum Augustus approbasset, & semel acceptum imperium, reten-
turum se promississet, & rationes tanti imperij, ab vno gubernandi de-
monstrari sibi postularet; Mœcenas pro suo, & erga Casarem amicum,
singulari, & erga patriam amore communi, ea consilia & rationes Reipub.
constituenda illi demonstrauit; ut in ea eius Monarchia, nemo li-
berta-

bertatem eam, in qua natus esset, desideraret; & ille optimi Principis
 & patris patriæ cognomentum consequeretur. Inter quæ quidem Mæ-
 cenas consilia, quæ Augusto dederat, illud etiam erat; ne cuiquam fa-
 cultatem se adeundi, consiliūq; ei aliqua in re dare volenti denegaret.
 Cuius consilij eam rationem reddēbat. Quod, si verba eius, qui consili-
 um daturus veniret, satis sibi facerent, ac consilium illud utile videre-
 tur; magnum fructum, non exiguamq; utilitatem inde caperet: sin ve-
 rō breue esset; iacturam tamen ille nullam inde sentiret, & propterea mo-
 nebat, ut & bene consulentem honore afficeret, & eum, qui minus apte
 diceret, non reprehenderet; quod mens cuiusq; in consilio dando, non
 euentus rerum spectandi sint. Cuius rei Demosthenes etiam ille omni-
 um Græcorum summus Orator, suos Athenienses monere solebat, omni-
 busq; consulendi de Repub. potestatem dandam esse suadebat; ut è mul-
 torum multis consiliis, quod optimum esset, deligendi facultas ciuitati
 esset. Et equidem sæpè fit, ut qui videre nihil videantur, eos optimè
 pro tempore consulere videamus: & quod maximis viris in mentem co-
 gitare non veniat, à vulgi aliquo depromatur, adeò, ut & cerdo ali-
 quando loqui opportunè, proverbio satis trito, dicatur. Quod Mæce-
 nas, cum sæpè fieri accidere non ignoraret, inter cetera gubernandi impe-
 rij consilia recta, Casari hoc ipsum suadebat; ut facultatem cuique ad
 se accedendi, & verba apud se faciendi, daret. Quod equidem Serenif-
 sime Rex Stephane, ut tu item facias, exhortari te non est opus: Sponte
 tua id facis: omnibus te facilem præbes: nemini nostrum potestatem te
 adeundi, & verba apud Te libere faciendi, denegas. Augustum alte-
 rum te principem experimur: nec sanctiorem, nec benigniorem unquam
 in hoc Regno Regem cognouimus. Duas plurimum à se distantes vir-
 tutes in Te admiramur; seueritatem, & comitatem. Sauevitatis tua, &
 grauitas imperio digna, ut Te veneremur: comitas, ut amemus, facit.
 Sauevitatis enim cum grauitate, vitæq; sanctitate, maiestatem Principum
 sustentat: Comitas atq; humanitas, amoris parentes sunt. quas quidem
 virtutes, qui coniunxerit, ac in præsidium aduocauerit Princeps, optimè
 imperio suo consulit, seq; securum omnes in partes reddit. Nam ut seue-
 ritas

ritas contemni, ac negligi se non patitur; ita comitas atq; benignitas omnes in sui amorem rapit, amicosq; efficit. Quibus virtutibus, quòd Te Serenissime Rex munieris, easq; Regni tui comites tibi adsciueris; firma praesidia tibi adhibuisti. His praesidiis munitus, & hostilem animum frangis, & tuorum Ciuium summum amorem erga te excitas. Hoc idem Augustus Caesar fecit: hac eadem praesidia, retento imperio, sibi adsciuit; atque id effecit, ut nemo illi aduersari auderet, omnes parerent, omnes amarent. His artibus ille, & hostes reprimebat, & ciues in officio continebat, & inimicos, ut amici essent, efficiebat: & ita in omnibus praeset, ut tamen vnus ex omnibus esse videretur. Hoc quoniam Tibi Sereniss: Rex contigit, quoniam easdem ipsas artes, ad gubernandum hoc Regnum attulisti; & tibi multum gratulamur, & nobis gaudeamus, conditionemq; nostram laudamus, Deoq; gratias agimus, qui nobis, tantis tamq; praecclaris virtutibus instructum Regem dederit. Quod equidem ego à primo tuo in hoc Regnum ingressu, cum semper sentirem, publiceq; apud omnes, & voce & scriptis (atq; haud sciã, an non etiam vsq; ad inuidiã) testari solitus essem; Tum verò, ut nunc, hoc cum maiore fiducia, & animo praesentiore faciam, huius quem in consilium Serenitatis Vestrae adduco, Stanislai Orichouij Roxolani, viri in hoc Regno, cum ob nobilitatem, Splendoremq; generis, tum verò ob ingenij magnitudinem, eruditionis copiam, & dicendi vim Demosteneam celeberrimum, auctoritas me confirmauit. Cum enim inter cetera eius scripta, quae ille, vel excussa, atque in publicum data, vel domi pressa, amicisq; tantum communicata reliquit, eum librum, in quo Regem Regno vtilem informat, ac quibus artibus Regnum, apud Regem Sigismundum Augustum gubernandum fuerit, differit, quemq; librum ille, Fidelem Subditum, siue De institutione Regia inscripsit, reuoluo; inueni planè omnes illas virtutes, omnes illas artes, quibus Regem optimum instructum, ad gubernacula accedentem, institutum & instructum oportere ille voluit, in Te Sereniss: Rex Stephane, non solùm lucere, verùm etiam elucere, contraq; nullius eius vitij, quod Regem vitare suadeat, ne vestigium quidem apperere. Ut equidem, dum Orichouius, quem animo conceperat principem, quasi ve-

ro colore dicendi sua copia depingeret, natura, te talem conformare Regem voluisse, credam. Ut quod Orichouius verbis, illa re ipsa effingeret, optimiq; Regis te viuum exemplum nobis proponeret: & ideam illam, quam animo comprehensam, egregij Regis Orichouius teneret; in te inclusam, & ad viuum expressam oculis nostris subijceret. Quod si Orichouius hanc istam ideam optimi principis in te re ipsa cerneret; quantum exelamaret! quas ille Deo gratias ageret? quam ille animo formam boni principis concepisse, re ipsa te talem Regem suum contueretur. Ac si illi de regis officio deinceps differendum esse, te nobis exemplum eius, omnibus numeris absolutum, monstraret: ac neg; Xenophontem in suo Cyro eam formam optimi principis expressisse, quam in te reluceat expressa, diceret. Viueres Orichoui, viueres: non tibi nunc materia scribendi, non virtutes, resq; praclare geste, tua illa diuina dicendi facultate celebranda, deesset. Solebant, Serenissime Rex, Orichouius, & virtutes insignes admirari, & vitia acerrime impugnare, liberè apud principes viros de officio cuiusq;, & de Reipub. differebat. Magnus hic vir libertatis Polonorum propugnator erat, officiq; ab omni ordine diligens exactor. Quòd cum alia eius scripta, tum verò hic, cum quo ad te Sereniss: Rex venio, fidelis subditus (cui, ut facultatem apud te, sua explicanti consilia Regni huius gubernandi, ut soles, benignè prestes, cum ipso Mæcenate rogo) clarè demonstrat: & equidem ab hoc multi de libertate Reipub. disputare liberius didicerunt: in qua tuenda tamen Orichouius, modum tenendum esse voluit. Solebat enim ille, illud Poëte sepè usurpare:

Est modus in rebus, sunt certi demique fines,

Quos citra, vltraque nequit consistere rectum.

Vera igitur illa & legitima, omnibus communis & par libertas ab eo defendebatur: non in vno ordine, non intra paucorum domos eam concluderebat; totius Regni possessionem illi tribuebat: inter omnes omnium ordinum homines defusam esse volebat: quod quam verè dicam, fidelis hic subditus, quem ad te Sereniss: Rex mitto, satis luculenter demonstrabit. Cuius fidelis subditi, si Mæstas tua consilia probauerit, secutaq; fuerit, & facultatem ei apud te de libertate nostra, de officio & Regis & subditorum

torum differenti largita fuerit ; & quis vir Orichonius fuerit , & quam libertatem defenderit , qualem Regem esse cuperet , quæ officia ab omnibus omnium ordinum hominibus requirat . facile perspicies : magnamq; fru. Etum inde referes , & maximam voluptatem inde capies ; quod eam rationem , quam ille in suo Rege Augusto , gubernandi Regni huius , exposceret , tua sponte ingressus fueris : hominibus illi , qui omnibus , in omni genere consiliorum satisfacerebat , satisfeceris . Non dubito equidem Sereniss. Rex . non defuturos . qui meum consilium huius edendi libri , Maiestatisq; Tuæ dicandi , reprehendant ; studiumq; meum , & amorem ardentem erga te , & perpetuam Maiestatis Tuæ obseruantiam , ambitionem , appellent : ea siquidem omnium meorum studiorum ratio est ; ut nusquam illis emula inuidia desit : me tamen hoc malum , quod toties calcaui , quodq; me ad maiora animo complectenda semper excitaret , nihil mouet . Amaui Orichonium me amantem , & scripta sua ad me , posteaquam ab errore in quem lapsus fuit , ad Ecclesiam redierat , semper allegantem : incendiorum desiderio & amore Maiestatis Vestre , Domini mei clementissimi ; & Orichonium igitur in tuum consilium venire , & te Sereniss. Rex eius consilio uti cupiebam : propterea , quæ in hoc fideli subdito continentur , commoda . Nihil unquam Sereniss. Rex præmittam , quod vel commodis , vel ornamentis Sacre M. V. inferuire , vel ad salutem Reipub. libertatemq; veram tuendam , quam maiores mei , sanguine suo partam , mihi una cum ceteris parem , hæreditariamq; reliquerunt , pertinere videro . Neq; cuiusquam minas tam extimesco , ut ab officio meo , & ab ea obseruantia , quam Maiestati tuæ , Regi meo debeam , discedam ; & quem locum colendi , obseruandi , & amandi tui . Regis mei , fidelis subditus semel occupauit , deseram . Quod studium meum , amoremq; erga se , ut Maiestas Vestra equi & boni consulat , Orichoniumq; nostrum , de Regni nostri rationibus differentem , & quæ ratio libertatis nostræ in hoc Regno ante te Regem fuerit , demonstrantem , ea benignitate , quæ omnium bonorum consilia excipis , audias , etiam atque etiam rogo ; ac omnia fausta Sacre Maiestati Vestre , à Deo Patre misericordiarum , cuius bonitate te Regem habemus , opto .

T E T R A S T I C H O N
cuiusdam, ad Scriptorem.

Scriptor cur hæc non celas ? Quoniam esse fidelis
 Cæpi. Cur olim non ? Sycophanta fui.
 Vera loqui puduit ? Magis ab mendacia profunt.
 Præmia que veri ? Furca, flagella, neces.

IN FI-

IN FIDELIEM SVBDITVM

7

STANISLAI

ORICHOVII ROXOLANI,

AD SIGISMVNDVM AVGVSTVM

POLONIAE REGEM

Præfatio.

VM in Russiam cuncta modò influeret
Scythia, metuq; hostili conuellerentur Tartari
hic apud nos omnia; re ipsa coactus, ad anniuersa-
te nisi ea nominatim, quæ compresso ria cala-
nomine dudum edideram. Cum enim mitas Rus-
propositi anniuersario hosti in Russia sia.
essemus, adductus sum aliquot ab hinc annis, partim fi-
de erga te mea, partim verò charitate patriæ; ut tibi
designato tum primùm Regi ea proponerem, quibus tu
patri succedens, uti posses pro salute nostra. Neq; verò Causa serui-
à me id arrogãter factum existimari debet, arrogantia bendi fide-
enim ibi locus non est, ubi ipsius authoris ratio nulla est; lis subditi.
sed cum in metu seruitutis & nos assiduè versaremur,
& tu propugnator Sarmatiae designatus nobis esses; de
summorũ Philosophorum sententia ostenderam tibi, cõ-
munis fidei subditi nomine, qualẽ te Regem esse à pue-
ritia conueniret; si & Russiam seruitute liberare, &
communẽ Regni libertatem præstare velles; ut hoc no-
mine nullam aliam gratiam abs te inirem; præter eam.
qua

quæ à bono Rege, subdito debetur fideli. Verùm enim ue-
 rò metus præsentis mali cõgìt me, ut eadem mitterem
 ad te denuò, non iam communi, sed proprio meo nomine;
 ut nomẽ ipsũ admoneret te, quo loco, quãtoq; nunc sumus
 in periculo. Es tu quidem abauis, ac proauis Sarmatiæ
 Rex; sed tamen pro generis ac nominis tui amplitudine,
 nullum aliud munus, neq; maius omninò, neq; te Rege
 dignius à tuis expectabis; quàm ut ab iis certior fias,
 cuiusmodi te Regem sibi velint esse, quid desiderint in
 te: quid requirant à te: quouè totum velint propende-
 re te. Neque enim in eo posita sunt tibi omnia, quòd
 Rex à Polonis appellatus es; sed, quòd secundum hoc
 nomen regnas, in eo summa est tibi rei: alterum enim
 horum, benevolentia est subditorum tuorum; alterum
 verò virtutis atque præstantiæ Regiæ. quæ quantò præ-
 ceteris rebus omnibus excellentior est, tantò ad eam adi-
 tus expeditior est iis, qui animo sunt excelsò, ac vitiis
 libero. Quomodo enim queso is in quem tanquam in
 imam voraginem cætus vitiorum omnium concessit,
 Regium tucbitur nomen? cum in res plenas perturba-
 tionum atque metus inciderit? aut quomodo rebus du-
 bii consilio; desperatis verò præsentì animo, adesse po-
 terit heluo ac lurco? prius peste atque vastitate cuncta
 interibunt; quàm his opem tulerit Rex, diademate no-
 men Regium metiens, non virtute. Quòd si exemplis
 hoc, quàm sit verum, perspici debet; præsens calamitas
 nostra

Regnare
 bene Regis
 proprium.

Rex vitiis
 deditus of-
 ficio suo v-
 ti nequit.

nostra exempli satis est ad omnes tales casus. Afflicti
 sumus, ferro, atq; igni penè deleti. Oramus te cuncti,
 ut nobis adsis, nostramq; calamitatem pro materia tibi
 oblatam putes esse; in qua non tam nomen tuum, quam
 virtutem tuam Regiam sentiamus. Est in te summa Pericula
Regni ma
 præstantissimaq; dignitas: est genus Iagellonum inui- teria sunt
 ctum, ac victoriosum: sunt exempla patris viua atq; Regia vir
 recentia: fac quaeso, animus quoque in te appareat, & tutu illu-
 patre, & genere, & isto loco dignus. quòd si qua in re stranda.
 ab his discrepaueris, parumne documento nobis erit,
 pessimè cum ijs agi, quibus fato Reges nascuntur, atq;
 casu fiunt? Atqui nos hæc tam enixè ideo ad te scribi-
 mus, quòd metuimus, ne captiui hinc in Scythiam ab- Quid me-
tuat scri-
 ducamur postridiè. Quòd si acciderit, satisne nobis e- pior.
 rit ad consolandam seruitutem, quòd tu Regis filius at-
 que ipse Rex nos amiseris? Equidem non arbitror: vi-
 rum libertas nostra requirit ut sit salua, non titulum
 Regis. Quære nunc ab ijs, qui ex Russia captiui in Quærela
captiuorū
 Scythiam modò sunt ducti, quem accusent? cuius fidem
 implorent? de quo sublatis in cælum manibus, eiulatu
 diurno atque nocturno quærantur? De te utique ó Rex:
 quòd te videlicet viuente Cracouia, illi miserè perie-
 rint in Russia. At quomodo perierint; sine lachrymis
 hoc dici non potest. Defendente nemine, propugnante
 nemine, incensa sunt oppida: expugnatae munitiones:
 capti, ac cæsi multi illustres viri: infantes iugulati:

caſe anus : ante ora patrum violatæ puellæ : conſtu-
prata ante virorum conſpectum matronæ : abducta iu-
uentus ; cum qua instrumentum, pecus atq̃ labor omnis
interiit ruſticus : ſolus in agris atq̃ coloniis noſtris mul-
tus habitat nũc horror atq̃ mœror. Et niſi Ioannis Tar-
nouij Imperatoris diuina atq̃ incredibilis virtus obſti-
tiſſet ; Scythiamq̃ ferro atq̃ igni graſſantem repreſſiſ-
ſet ; ampliffimam illã opulentiffimãq̃ Ruſſiã, videres
nunc totam in fauilla ac cinere. Verũ cum Ioannes
Tarnouius natus huic regno conſeruando imperator, ni-
hil ad celeritatem ſibi reliqui feciſſet, quantumq̃ ex
ex fuga potuit, militem collegiſſet, deſperatis iam rebus
noſtris incredibili celeritate ſalutem attulit, Ruſſiamq̃
ex faucibus lethi ereptam, afflictam licet, tibi conſerua-
uit, vt haberes quod curares, quoduẽ reſtitueres. Qui-

*Quibus
malis atq̃
incommo-
dis quam-
primum
occurren-
dum.*

bus malis atq̃ incommodis, vt quãprimũ occurras,
nonne memor paternæ atq̃ auitæ virtutis, Cracouiam
illecebram adoleſcentiæ tuæ, quãprimũ relinques ?
Et te in Ruſſiam conferes ? vt eam reſtituas, eiũſq̃ re-
liquias conſerues, quas tibi fecit reliquas hoſtile fer-
rum ? quod nescio, an tibi facile factu fuerit, niſi tali-

*Philoso-
phia præ-
cepta Re-
gi neceſſa-
ria,*

bus præceptis atque inſtitutis Philoſophiæ abundaueris,
quæ complent ac perficiunt magni regis mentem. Niſi
enim ex huiusmodi præceptis conceperis robur animo ;
Et niſi te Regem eſſe quaſi Philoſophum quendam, non
ſub tecto ſed ſub dio habitantem, cum animo tuo ſtatue-

ris; fletum hunc praesentem ab oculis nostris nunquam absterges. Et quoniam tibi summis rebus occupato, ad ea in vestiganda tempus deest, quae in ipsius Philosophiae recessu posita ad bene gubernandam Rempub. valent plurimum; dedimus operam, ut ea deprompta ad te in praecipis monitisque mitteremus: si non omnia, at praecipua certè quidem. Itaque Fidelem Subditum, natum domi nostrae annis ab hinc sex, copiosiore aliquantò, quam dudum, ad tecum talibus praecipis publicè mittimus: quem ut studiosè cumulatam reddam, addidi & alterum quasi prioris comitem, ac penè germanum, quem defuncto iam patre tuo nuper confeci tibi; quibus utriusq; Philosophiae ipsius praescripto, quasi circino quodam circumscripta est tua omnis regia vita, rebus utique & exemplis ad nostram consuetudinem aptis. Nec verò sum nescius, non defuturos Gnatonos autlicos, qui aucupum similes, voce adsimulata, vos Reges captant, ac ita dicunt: Quid hic sibi vult monitor o-

Libri duo
fidelis sub
dici.

Voces au-
lica.

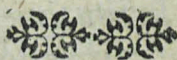
deo: Principiò, ut interea medijs in delicijs quiescant, ac ventri, & petulantiae suae apud vos Reges studeant, nobis verò molesti non sint; dum nos te Regem nostrum veris ac fidelibus monitis ad salutem communem tutandam exhortamur: Deinde, isti discant aliquando eam rationem Regum esse; ut nemo illorum rectè possit imperare alijs, nisi ipse prius parère rectè monentibus didicerit:

dicerit: Postremò, tu inuitis hisce aulicis ita statues, Reges non debere esse apum similes, quæ curatores suos pungunt, eo præsertim tempore, quo cum regno ipsa pereunt. Proinde auertes te quidem à nomine nostro: quis est enim filius Orichouij, ut fiat monitor Regis? sed ea tamen, quæ deprompta tibi mittuntur ex ipsius Philosophiæ vestra Regiæ penetralibus, sine qua vir bonus, ac sapiens Rex nemo potest esse, grato ac iucundo animo, à me fideli tuo subdito excipies; non quia à me missa sunt; sed quia præclara ac verè Regia videntur esse, suntq; cognitione tua dignissima: eaq; sic leges, ac ad salutē nostram accommodabis; ut te aureum matris tuæ partū dicamus, nostræq; patriæ diuino munere tam necessario tempore natum iudicemus. Quorum alterum pertinet ad nominis tui gloriam sempiternam; alterum verò ad leniendum mœrorem ac luctum nostrum præsentem. Benè & feliciter valeat Magestas tua. Datum ex Zurouice paterno rure, die diuo Michaëlis sacro.

Anno Christi Dei nostri,

1549.

FIDE

FIDELIS SVBDITI
DE INSTITTVTIONE
REGIA

LIBER PRIMVS.

VI Principes monent, ô REX, duas res aduersas timent; odium & contemptum. Nam neque monitorem fert fortuna, neque rationem Rex. Hoc ego metuens obmisi nomen, ne & odio alicuius monstraret iter, & ob hoc in scripto auctoritas esset minor. Subditum me tuum profiteor: quo, testor Deum, non est fidelior alter. Habes causam prætermisi nominis. Nunc quid, & cur ad te scribam, accipe. Scisné tu, quis es tu? Rex. Regis igitur tu, regor ego: sapientior ergo tu, quàm ego. Quòd si tu sapiens; liber, diues, felix ego: quòd si tu desipias; seruus, vagus, exul ego. Nemo igitur delicto tuo miser, nisi ego. Ergo iam vides, licêre mihi, dum adhuc integer sum, tuam implorare fidem; vt dum licet, discas, quo pacto mihi periculoso hoc tempore, patriam, leges, libertatemque conserues. Et quoniam ad multa tibi obstat ætas,

Veros monitores non ferentibus parasiti dantur.

Summa librorum.

Qui imperio apti.

ras, adducor fide, ut ea quæ noceant, admoneam pura & fidei oratione: neque enim aliam novi (quam, caue contempnas) quod omnis monitor, interpretis Dei est, ut eius lege viuas: quod si hunc contempnis, caue, ne tibi Deus pro monitore parasitum mittat, cum mendaci spiritu, qui te decipiat. Quamobrem, quod maioris imperij Rex es, eò curare te impensius æquum est; ut consilia recta iam nunc iniuncta habeas, quibus tot populos conserues. In quo te iuuare possunt hi, qui te amant, & tua salutem suam contineri putant; è quorum numero ego vnus sum, ut mox hoc indicabit scriptum, quod iam tibi hisce libris proponam. Quorum primus ineuntem Regiam tuam ætatem, alter verò regnantem te totum complectitur. Et quoniam omnis administratio Reipub. diuiditur in Regem, & Senatum: hisque duobus mandatur custodibus: de utroque dicam; ita tamen, ut prius te tanquam caput inspiciamus, deinde Senatum. Hoc igitur ante omnia scito, non quemuis imperio esse aptum, sed tantum hominem veri atque iusti natura cupidum. Sed hoc non satis est, nisi etiam accedat doctrina, quæ hunc ipsum hominem quid verum, quid iustum sit, erudiat. Ut enim ager, etiamsi natura fertilis sit, sine cultura tamen sterilis erit; sic hominum natura, quantumuis excellat, nisi accedat doctrina, nihil edit

dit laude dignum. Quare non sunt tibi audiendi ij, qui te à studio earum artium abducunt, sine quibus omnis vita barbara est, & inutilis, cùm in omni procuratione, tùm verò vel maximè in administratione ciuili. Cùm enim in minimis artibus nemo opus facit, nisi is, qui didicerit; dic quæso, cùm omnium difficilimum sit gubernare regnum, quod opus in eo tu facies Rege dignū, nisi didiceris? quomodo iustos, honestos, ac conuenientes, efficies ciues tuos; si neque iusti, neque honesti, neque pacis rationes vnquam cognoueris? non traduntur hæc, mihi crede, risu & cachinno aulico: sed inde petuntur, vnde olim sanctissimus pater petebat tuus, qui viro docto, ac sancto Dlugosio traditus puer, non prius discebat, quo fræno coërceretur equus, quàm quo ipse cupiditates refrænaret suas: ab hoc ille didicit timere Deum, amare suos, Rempub. regere, vnire ciues, tueri fines, belli & pacis tempus nosse. Quibus cognitis, labore deinde & metu excitata virtus summi illius viri, in folio paterno atq; auito confedit. Habes exemplum domesticum, à quo tibi discedere turpissimum fuerit. Accipe nunc externum, non minus ætati, quàm dignitati tuæ aptum. Alexander Magnus, cùm id æ-

*Rex regnã
di peritus
esse debet.*

*Præceptor
Sigismun-
di patris.*

*Alexãdri
Magni a-
dolescen-
tia.*

ca con-

*Phœnix
Homeri-
cus.*

*Exempla
Tyranno-
rum.*

*Molles
Reges in-
epti regē-
do.*

*Deprava-
torum Re-
gum studi-
um.*

ca conferam, vna erat viuendi norma proposita his omnibus, quorum est eritque semper æterna memoria, quam Phœnix ille Homericus proponit Achilli, qui se dicit ideò missum esse à Pelœo patre, vt illum sapere prius, deinde facere doceat: ab hac norma qui discesserunt, perniciosi suis Reges fuerunt. Quæ enim alia vis Dionysium Tyrannum in Sicilia, quæ Bolestaum in Polonia, quæ Claudium Romæ, quæ Neronem, & breuiter, omnes tam Græcos, quàm Latinos, atque Barbaros Tyrannos effecit, nisi mens bonis præceptis vacua? Iam verò, quibus voluptas pro crudelitate placuit, vt Sardapalus ille Assyrius, Heliogabalus Romanus, Alcibiades Græcus, spretis literis & earum doctoribus, vixerunt cum impuris parasitorum & sycophantarum gregibus, cum iis, qui conuiuium de die apparare, scortum cum fide adducere, canere, psallere, risus tempestiuos mouere, nugari, blandiri, mentiri, laudare malos, reprehendere bonos, norant: apud quos erat virtus vitium: pudor pro stupore: continentia pro stultitia: frugalitas habebatur pro auaritia. Sic omni choro virtutum ex animis horum quos commemorauit exploso, semotis etiam fidelibus mentium nostrarum custodibus, ratione, & doctrina? amor, luxus, desidia, atque inertia, in locum virtutum ingressa, eò amentia istos perduxit.

perduxerat; vt Sardanapalus inter ancillas neret: Heliogabalus ex scortis exercitum instrueret: Alcibiades verò pudicitiam vltro prostitueret. & tamen cùm ita viuerent, mirè placebant parasitis: qui maximo cum applausu illorum, insolentiam vocabant disciplinam: licentiam verò libertatem; intemperantiã honestatem: audaciam postremò ipsam fortitudinem. Vides iam optimè Rex, vt aliquando ad te redeam, & illos crudeles, & istos voluptarios principes tales in imperio fuisse, qualis illorum educatio præcesserat. Simul & illud iam tibi notum est, id quòd memoria tenere debes, sine bonis præceptis, & honestis institutis, virum bonum esse non posse; multò minus Regem: & tamen adhuc dici audio, idque à tuis, Regem te esse debere, non monachum; & ideò minimè tibi opus esse literis. Proh sancte Iuppiter, Monachum sapientiores esse debere, quàm Regem! An in Regno tuo sapientior erit is, qui in angulo cum vno atque altero monacho finget & refinget otiosos syllogismos, quàm tu, cui tot ac tantæ res curæ sunt? Senatim, inquit, prudentè esse sufficit: hoc idem est, ac si quis dicat: Nauclerus sanè insaniat, modò vector sapiat: sed non est ita, non est, ô Rex, occlude aures: caue credas: Syrinum hic cantus est: necesse enim est ibi languere opus, vbi imprudens est princeps

Regis educatio quid afferat.

Corruptæ voces.

Sapientiam Senatu sapientior sit Rex.

ceps operis. Eryngium herbam esse ferunt, quam cum è caprarum grege vna in os acceperit, ipsa primum sola, quæ accipit sistitur, deinde reliquus caprarum grex fit immobilis: nec prius mouetur, quam caprarius ex ore capræ herbam exemerit. Ad eum modum necesse est omnem industriam atq; impetum recti concilij remorari principis inscitia. Sed dices: satis iam admonitionis, iam Doctores profer. Et si tibi, Regi præsertim, facilis sit hæc inquisitio, quòd omnes bonos nosse deberes; tamen quoniam cœpi, ne hæc quidem prætermittam. Habes tu in tuo regno, si quispiam alter, ad omne Reipub. munus viros idoneos; sed nescio quomodo otium malunt quàm negotium: ego autem ex omnibus producam duos, industria, doctrina in tuo regno minimè secundos, Stanislauum Hosium, & Martinum Cromerum, quorum opera hoc es affecutus, vt exteris nationibus literas iam nosse videamur: quos, si tibi adhibueris comites, & si cum his frequens fueris, non erit cur aut Alexandro Aristotelem præceptorem, aut Dioni Platonem inuideas: iisdem tu præceptis, quibus olim illi, istorum opera facile & citò excelles. Sed de institutione satis, & fortasse ultra modum etiam; verùm fides, & amor, solent carere modo. proinde ignosces, & nunc cætera benignè & attentè audias. Proximùm est videre, cum quibus

*In Polonia
esse viros
prudentes
qui Regi à
pateris sint*

quibus viuas: sed scrupulosus hic & angustus locus est. Nam si quis à me quærat vnus è multis, quid mihi videatur familia tua? respondebo, honestissimam, & plane regiam mihi videri. At si quis morosus Theologus, vr Clepars, quærat: Heus tu, nosti conuictores Regios? noui, quid? omnes isti sunt Regis conuictu digni? Hærebo: & si vrgebit, respondebo: Non omnes. Qui igitur ibi indigni Rege? dicam, qui semper laudât Regem. Qui illo digni? qui aliquando reprehendunt Regem. Cur? quia Rex iuuenis; errare, falli, decipi potest. Cum his ergò viuendum Regi, qui reprehensione corrigunt Regem, non qui laude errantem Regem confirmant. Sic ego Theologo isti eius supercilium intuens responderem, multorum Regum admonitus exemplis, qui blandis hominibus versutis & callidis cum coniuerent, turpissimi fuerunt. Quid enim Ptolemæum Regem aliud in scena tibia canere coëgit? Quid Neronem orbis terræ principem scenico apparatu larua & coturno induit? nisi adulatorum laus: cum cantus illorum Apolline digni, conuiuia Bacho, palestra Hercule, ab adulatoribus digna vocaretur. Quare non est, quod in omni vita aliud magis fugias, quàm adulatorem: hic enim solus deamentat Reges, & quasi Circaeo poculo, in quas vult, illos mutat formas. Hocq; ille inprimis affe-

*Familiares Regij
quales esse
debeant.*

*Familiares deprauati
corrumpane
Reges.*

quitur, reprehendendis studijs virtutum, vt si verbi gratia, temperantem te videat, protinus clamat rusticam hanc esse vitam: cōuiuio est opus: sine puellis & choro, & symphonia ignobilem esse Regem. Allegabit etiam exempla, se vidisse, hunc & illū Regem, sine cantore, & tibia, & choro, nunquam cœnasse: is idē excogitabit tibi vestes, inueniet vnguenta, instruet balnea: apud hunc & illum Senatorem quæret tibi conuiuia, laudabit saltus, incessus, equos tuos iurabit ne in stabulo quidem Turcico meliores. At si quis nunciet fines vastatos; extenuabit mox acceptam cladem: tibi, inquiet, adhuc satis regni est: deinde, si ipse omnia cures, nō Rex eris, sed subdito miserior. Ad eundem modū, si quis vir bonus, & amans patriæ, aliquid commissum contra ius, aut non legitimè abs te factum, admoneat; nō fert libertatem hanc adulator; sed extemplo contra monitorem profert illum Tyrannorum laqueū, crimen Maiestatis læsæ: in pectore Regis, dicet, conditum esse ius: Regem nullo iureiurando teneri: & ab hoc qui dissentiat, Maiestatis esse reum. His atq; talibus artibus ille omnes tibi honesti excutiet rationes, & te falsis laudibus; tanquam quibusdam clauibus, partim ad inanissimas res, partim verò ad perniciosissimas affiget; vt te hac via sensim, aut Boleslaum reddat crudelem, aut mollem Sardana-
palum.

*Adulato-
res rectè
monitis ob-
stant.*

palum. Quod ne tibi contingat non cum quibusvis viues: hosq; abs te segregabis, quos dicam loquaces, delatores, nugaces, & laudatores tuos; omnes isti corui sunt tui, & his multò deteriores; illi enim mortuis, isti verò tibi viuo insidiantur. Consequens etiam est, vt inspiciamus locum, in quo habites, de quo quidem facilis est sermo, cùm hoc constet, non cuius arti quemvis conuenire locum: fænerator urbem quærit: cauidicus forum: arator agrum: tibi quoq; quem summum artificem in Repub. statuimus, pro ratione artis tuæ locus deligendus est. Tu custos regni es, sic enim suprà posuimus: custodi verò locus, non intra, sed extra eas res, quas custodit, est attributus. vt generosus canis, non intra ouile, sed extra cubat, quò facilius sentiat lupos, persequatur, & arceat: contrà segnis & degener, latitat post oues, & interdum in sinum turpiter refugit pastoris. Patiare hoc loco quæso salutis communis causa liberius quæ sentio monere. Tu Cracouiaæ adolescentiam teris, in vrbe præclara, & illustri fateor; sic enim est; nulla tamen cum tua laude. Est ea vrbs tota in otio posita, & plane in penetralibus regni sita, in qua nullum habere potes virtutis ostendendæ campum. Commodè quidem hic viues, non minus quàm olim Ludouicus Budæ; sed non maiorem etiam authoritatem apud tuos habebis,

*Adulator-
res corui.*

*Locus ha-
bitationis
Regis.*

Cracouia.

De Institutione Regia

quàm olim habuit Ludouicus Budæ, qui Mascharis illis suis omnem spem suorum de se extinxerat. Cùm enim risum quærat Maschara; quid quæso tam ridiculum est, quàm est ex Rege mimus? Tu verò esto vir robustus, fortis, & inuictus Sarmata; & relictis Mascharis, aut Gallis, aut mollibus Italis, censeo, vt te in Gymnasium veræ virtutis in Russiam totum transferas, ex qua re hoc capies commodi. Primùm viues in labore & metu, hoc est, viues cum optimis adolescentiæ duobus magistris, qui primùm varijs modis exercebunt te; postea prudentia, & consilio imbuēt te: tum verò hæc eadem res, subditos tibi coniunget, & te omnibus amabilem efficiet, cùm viderint te suum Regem, non in puellarum coetu, neq; in materno sinu domi latere; sed pro sua salute in ostico excubare; putabunt sibi tunc reuixisse Iagellonem proauum, Casimirum auum, Sigismundum etiam patrem tuum repubuisse; cùm in tua indole, verissimam illorū imaginem virtutis expressam agnouerint. Hæc meditare ō Rex; istos cogita; hos imitere. Quod si feceris, facile te eximes ex obtrectatorum ore, falso fortasse, sed tamen assiduo; & te efficies laudabilem, non luxuriosæ iuuentuti, neq; impudenti parasitorum gregi, sed auctis gentibus & in primis regno tuo. Habes cum quibus viuas; & vbi degas. Nunc quoniam
omnis

*Fauor sub
ditorum.
Regi ne-
cessarius.*

omnis tua vita singularis non est, neq; priuata; sed communis atq; publica; initio tibi constituendum est, vt eorum beneuolentiam summo studio tibi adiungas, quorum hominum Rex es: quæ præsidio sola regibus est: & sine qua, infirmum, incertumq; est, quicquid in Regū opibus est. Porro quoniã Equester ordo firmamentū regni tui est; hūc tu tibi omniratione iungas censeo, id quod duabus potissimū rebus assequeris. Vna, si nihil tuū in regno tuo esse dicas, sed cuncta Reipub. adscribas, & te Regē esse fateare, quasi quendam custodem: porro, custos nihil habet in his rebus suis, quas custodit, alioquin eius ipsius rei non custos erit, sed dominus; eo pacto, & auaritiæ suspitionem effugies, & spe liberalitatis tuæ, omnes ad amandum te allicies. Altera vero res est, quæ ad conciliandam beneuolentiam Equitum plurimum valet, si eos, quos bellis gerendis idoneos, ordinibusq; ducendis aptos, & quos milites aduersus excursions hostiū excubantes, principes sui ordinis esse duxerint, clementia tua complexus fueris; industriamq; eorum, studiumq; & de te, & de salute regni bene merendi, muneribus & honoribus debitis exornaueris; industriam amaaueris; ignauiam, mollesq; animos neglexeris; paci & quietis rebus studentes, in consilium allegeris; principes seditiosorum compresseris, proculq; à consilijs

*Ratio Regni tuendi
& iuuentutis exercenda.*

lijs de Repub. amoueris. Sed & illud sedulo curabis, ne aut conquirendis possessionibus pro Rege vicinustis subditis, aut contemptis bonis & fortibus viris, ipse charus sis nulli. Quomodo regnum defendas, difficilis semper fuit habita ratio. pecunia collata, illud defendi quibusdam non placuit, partim quod frequentibus tributis regnum iam exhaufimus, partim verò, quod iuuentus ex hac ratione otium nacta, omni in luxu defluit, quam corrigere, & vtilem regno efficere, facile non est, nisi prius mutetur abs te tota defensionis ratio. Et si ex me scire vis, quæ ratio mihi placeat, dicam, quæ olim placuerat sapientibus. Vniuersa Respub. nostra in decem & duos Palatinatus (ni fallor) est distributa: ex his si ita partes facias, vt pro ratione tēporis hoc anno militent, verbi gratia Palatinatus tres, altero totidem, & sic deinceps; commodissimè hoc modo Rempub. defendes; nam contra maiorem vim parata est tibi generalis expeditio. Talis militia, vide, quanta bona nobis adferat: primò, requiescent à tributo coloni: deinde necessitate militandi, iuuentus auocata à luxu, assuescet labori, & condiscet oneri: horum præterea patres, cum quadam æmulatione curabunt diligentius equos, arma, conquirent currus, & reliquum belli instrumentum semper domi paratum habebunt, cùm certo sciuerint, post tertium

tium quemq; aut quartum annum circulo ad se redire bellum; nunc autem, quam frigeant apud eos omnia, tacebo, ne & meos tangam. Sapienter hoc illi videbant veteres Græci, qui hac sola ratione, & luxum de Repub. tolebant, & hostem ab illa arcebant. Dixi quod sciui, tu sequitor meliora, si hæc non placebunt. Tu ergo Rempub. hunc in modum, & bello, & pace reges. Sed quoniam omne regnum tuum in belli, & pacis rationes distribuitur, quorum vtrumq; certis legibus in nostra Repub. tibi est circumscriptum; non abs re quæri videtur, cum in tuo regno, hæc duo sint præcipua Lex, & Rex, vtrum horum altero sit maius: vt omni errore sublato, intra fines officij tui certus consistas. Si enim audiamus Romanos Iurisconsultos, hoc est, Tyrannorum parasitos; sine dubio omnia summa in regno tribuemus Regi. Nam & iustitiam ipsam vtilitate Regis definiemus, & legem ipsius dicemus esse placitum: nunquam rogabimus Regem, quare? nunquam iusiurandum erranti proferemus: ipsum postremo fatebimur, vitæ necisq; nostræ dominum. & hæc, quò certiora sint Regi, communierunt illi crimen Maiestatis læsæ. At nos non in Neronis regno nati, sed in Sigismundi editi patria, ita à maioribus nostris edocti sumus; vt sciamus Regem deligi propter regnum, non regnum constitui propter Regem. Ex qua

Comparatio Legis cum Rege.

D

ratione

Lex muta
 ratione multò nobilius atq; dignius regnum arbitramur esse Rege. Lex verò, cùm anima sit & mens regni, ideo potior est proculdubio regno, & consequenter Rege. Maior ergo erit lex, quàm Rex, & melior, & longè illo nobilior. Quid ergo est lex, ego dicam: Lex ipsa princeps liberi regni est, vt iam docui, sed muta, coeca, & surda: ob quam causam etiam vnus homo deligitur, quem Regem vocamus, qui lingua, oculus, auris sit legis. Quod si lex audire, videre, loqui posset; nulla gens deligeret Regem; ipsa enim lex præciperet quid opus esset factò; sed cùm hoc non potest, interpretem habet Regem. Si quis ergò Trebonianus, aut aliquis ex seruitute Romana Vlpianus tibi blandiens, te summum in tuo regno esse dicat; negato: legem in tua patria regnare dicito, non hominem. Tu igitur quis es, si quærat, sic responde piè, & verè: Rex ego sum: hoc est, lingua, oculus, auris legis: & breuiter, interpretis legis; ita vt etiam iureiurando obstrinxerim fidem regno, ne aliud loquar, quàm quod vult lex. Talis responsio, vt vera erit, ita præclara atq; magnifica, & digna Casimiri Magni successore. Hic enim nobis primus sanctissimas & iustissimas leges dedit, quas omnes, illis exceptis impijs, de homicidio, te venerari æquum est, & ab illis ne transuersum quidem vnguem discedere. Cùm enim lex sit donum
 Dei,

Dei, vlciscitur Deus violatores sui muneris, cæde, seditione, exilio, hoste, vastitate, seruitute: transfert postremò regnum de gente in gentem ob violatas leges. multa possem tibi exempla proferre, tam noua quàm vetera, quibus liquet miserabiles semper fuisse Tyrannorum exitus, id quod etiam disticho notatum est:

*Iustitia & pietas valide sunt principis arces,
Nulla Tyrannorum vis diuturna fuit.*

*Iustitia
arx Re-
gum.*

Sed cùm ad alia propero, & tuæ facietati occurro, ideo hæc omittam, & illud cōcludam. Si legem ipse tibi in regno veluti alterū Regem præfeceris, beatum quoq; faciet te Deus, & regnum tuum quòd te voluntati ipsius vltro totum subieceris. At si hunc ordinem mutaueris, & te dominum legis constitueris; mutabit etiam dominus regnum tuū, & tradet illud aut hosti, aut seruo tuo. Tot erant admonendi tui forte capita: nam illa, quæ cum multis videbantur tibi esse communia, prætermisi: neq; enim nos, vt priuatum aliquem hominem admonuimus; sed vt Regem, cuius omnis vita, cùm referatur ad regnum, earum rerum tantùm capita posuimus, sine quibus Rex utilis regno esse non potest: trita verò & vulgaria vt dixi reiecimus. Nam si te, verbi gratia, admonerem, quo pacto cum vxore, quam ducis, viuas, sic monerem: Suauiore quidem nullum esse

comitem; diligenter tamen cauendum præciperem, ne illa suauitate sua ita influat in tuum animum, vt aut omnem curam regni aboleat ex animo tuo, aut totam in se transferat: hoc ego si ita te monerem, neq; tu, neq; quisquam alter magnopere attenderet; omnibus enim maritis generaliter hoc à sapientibus præcipitur, ne quid aliud mulieris ingenio permittant, præter domus curam. Ideo hæc atq; his similia præternisi: his tantum contentus fui, quæ tibi soli erant propria. Proinde nemo me neq; negligentia, neq; imprudentia iure damnabit, quòd multa sciens obmisi. Hac ego prima parte suscepti negotij hunc in modum constituta, iam aggrediar secundam.

Secunda pars de Senatu.

*Tyrāni &
Regis com
paratio.*

DE Senatu hoc in summa scito, non alia re dignosci bonū Regem à Tyranno, nisi conditione senatus; nā & tuetur suos Tyrannus vt Rex, & iustè interdum decernit, & aliquādo suis ignoscit; at Senatus nunquā similis est Regi. Etenim Tyrannus Senatum aut non habet, aut si habet, ex hominibus nequam collectum habet. Cū enim ad suam ipsius vtilitatem cunctam.

cunctam Rempub. referat, cauet diligenter, ne quis illi obstet. Et si quando socios non tuendæ sed perdendæ Reipub. legit, in primis curat, ne quis horum sit aut lingua aut sententia liber. Diligenter enim cauet, ne quo casu homines, genere, doctrina, virtute illustres in sua tyrannide crescant; sed tum beatū se esse putat, cū viros fortes, magnanimos, prudentes, doctos, & diuites, è dominatu suo exterminauerit. Contrā verò Rex, quoniam nō sua, sed suorum causa, princeps in Repub. constituitur; vt eò plus profit regno, asciscit sibi socium optimum, & præstantissimum quemq; ; cuius auctoritatem metuat, cuius consilio pareat, sententia verò Rempub. bello & pace conseruet: ob quam etiam causam, ingeniosos & doctos colit, quod eorum opera scit se habiturum viros Reipub. idoneos, sine quibus nulli hominum coetus neq; vlla Respub. diu stare potest. Quod cū ita sit, summam curam in deligendo senatu adhibebis, vt ex delecto tuo consilio, Regem verum te esse, non Tyrannum, omnes homines faciliè intelligant. Auaro, caue vllam partem regni committas: quod etiam sacrae literæ vetent, aliquid credendum esse auaro. Et Paulus Apostolus: Radix, inquit, omnium vitiorum auaritia est. Huic vitio proxima est luxuria, quæ nisi esset, auaros nullos haberemus; necesse enim est eum aliena appe-

*Senatus
qualis esse
debet.*

tere, qui sua profundit. Hinc nascuntur in Repub. doli, fraudes, proditiones, rapinae, dissentiones, ac tenuiorum oppressio. Quare ut ab hoc malo regnum tuum liberet; homines frugi, temperantes, in senatum legito, qui contenti sint suo, & si ita necesse sit, paruo. Hominem etiam obscuro aut notato patre ortum, non admittunt ad Rempub. sapientes, quod ut magnus thesaurus libertatis est liberis virtus parentis; ita contra seruilem reddit filium ignobilis vita patris. Tu vero ut splendidum consilium habeas, viros illustres, & clarissimis parentibus ortos, quantum potes deliges, partim quod veluti columnae quaedam regni tui sint, partim vero, quod longo seculorum tractu regnicolae caeteri, harum familiarum autoritati iam parere didicerunt. Id quod tu *Autoritas familiarum vetustarum.* assidue experiris, non idem valere in tuo regno caeterorum, ut valet Tarnowski, ac Kmithae, Teczynski, & aliorum similitum nomen. Sed illud tamen fac memento, honores virtutis, non generis esse premium: ut si quis Kmitha sit huic clarissimo & magno Palatino dissimilis lurco, ganeo, heluo nepos; sit vero quispiam Grzibowski vita & moribus huic contrarius, & plane vir bonus; tu hunc verum Kmitham esse *degeneres negligendi.* putabis, illum vero nebulonem, fuste a tua Repub. arcebis; hoc enim hominum genus triplex ad Rempub. non admittunt sapientes. Cum ergo legitimus

mus senatus tantum in regno possit, ut in manu ipsius plane salus sit regni; nihil te ita oportet curare, quam ut sit conueniens: neque enim alia res est, quæ citius dissoluat Rempub. quam discordia senatus. Diffensione siquidem Cæsaris & Pompeij periit Roma: intestinis etiam odiis Senatus, Vngaria nuper funditus interiit. Hic casus etiã nobis pertimescendus est: nam & nos occultis ardemus odijs, de quibus antequam dicam, petam à Senatoribus nostris hanc veniam, ut mihi liberè vera loqui apud te liceat; cogor enim charitate patriæ, & fide in te Regem meum singulari, quem video gubernacula regni firmiter tenere nõ posse in summa quorundam discordia; cum aduersa factio Senatus soleat incertum reddere animum Regis: quæ res tolerabilior ubiq; esset, si inferioris ordinis viros exagitaret; sed cum versetur inter principes, ferendum tibi nõ est, præsertim cum eò iam processerit odium; ut etiam viuo patre tuo, nihil aliud quidam cogitent, quam quomodo dignitate alter spoliet alterũ, & quo pacto damno, iniuria, contumelia, infamia, adficiat pars altera addictos parti alteri. Hunc in usum seruantur mille causidici, rabulæ mille; ita ut si nonnullos accedas, inuenias eos causidicorum cinctos corona consultantium, quomodo hic citandus est, quomodo iste eludendus, qua ratione iste è regno

*Concordia
Senatus.*

pellen-

pellendus aut notandus. Ego neminem hoc in loco nomino, tantum erroris admoneo. Proinde nemo mihi irascetur, nisi prius de se cōfiteatur. Quis enim est tam ferreus, qui hoc ferat? homines authoritatis summæ relicta Repub. in tam periculoso tempore nihil cogitare, nisi per lapsus, citationes, nisi banitiones, nisi ministeriales, & triplicata vadia? Quis autem ex his moribus si durabūt aliud speret, quàm certissimum Regni tui interitū? quod si tu negligis, & si dies atq; noctes parentem tuum sapientissimū Regem non sollicitas, placatos & conuenientes Senatores tibi vt relinquat; aut regnabis malè, aut omninò non regnabis: momento temporis hæc omnia peribunt, quæ tibi relinquet pater, principum discordia. Tollendi verò huius mutui odij & dissensionis vnā esse causam à prudētibus audiui, quam hīc ponam. Meum, & tuum, sunt duo omnis discordiæ ciuilis fontes, ex quibus promanant, & proflunt lites & controuersiæ forenses: ex his deinde nascuntur odia: ex odijs fiunt postea seditiones: seditionem verò certus Regni consequitur finis. Vt ergo sit tuum Regnum saluum, meum & tuū non vertetur inter Senatores tuos; non disceptent de illo, neq; iudicent; ad alios hæc relegentur iudices. Sint Senatores Regni patres, liberi ab odio, conuenientes, non controuersi. Habeant animum non obfuscatum

*Dissentiō-
tis Sena-
tus incom-
moda.*

fufcatum maleuolentia, non impeditum odio, non
coecum inuidia; vt pura & fyncera mente, quod
noceat, quidue profit Regno, certius videant. Quod
fieri non potest, quam diu priuatarum rerum ipfi
fuerint iudices. Atq; vtinam aliquando illa præte-
ritorum comitorum valeat apud te sententia, quæ
delectis iudicibus, ad quos omnes controuerfæ re-
rum priuatarum deferantur: & vt ab ijs nulla fit
prouocatio; sed illorum iudicio stetur, quidquid
decernerent. nihil mea sententia neque fapientius
neq; vtilius, neq; quod ad salutem huius regni ma-
gis pertineat, potuit decerni. Hoc enim modo vixit
olim faluis rebus Græcia, quæ ex primoribus ciui-
tatibus delectos viros habuit, omnium controuer-
fiarum fuarum iudices, quos Græci Amphictionas
vocant. Quem deinde morem fequuta Roma, ad
hunc eundem modum publicum constituit iudici-
um, quod Rotam appellant. Et quoniam hæc iu-
dicia non tantum iuftitiæ inter ciues, fed etiam pa-
cis & concordia videbantur eſſe cauſæ; ideo &
Gallia Parlamentum fuum, ad hanc formam conſti-
tuit, authoritate tanta, vt etiam Regem ipſum illi
iudicio in priuatis cauſis ſubiiceret: & Germania
quoq; non diſſimili ratione vnum iudicium eſſe in
cuncto imperio ſuo voluit, cuius authoritati pare-

*Iudiciorum
bundia.*

E

ret,

ret, quod vulgo Germani vocant *Kammerrecht*.
 Cùm ergo habeamus tot exempla retinendæ pacis,
 & concordiæ communis, & cùm hoc etiam ipsum
 in comitiis flagitari videas, causa non est; cur non
 summo studio agas cum patre, vt pro sua sapientia,
 & pro salute huius Reipub. quam ille per triginta &
 sex annos felicissimè gessit, cõstituat hoc tale iudi-
 cium, quod tuo regno pacem, tranquillitatem, atq;
 otium adferat; vt & Senatores tui Rempub. dili-
 gentius curent, & adempta illis de meo & tuo po-
 testate iudicandi, in mutua charitate, atq; beneuo-
 lentia viuant. Præfectos prouinciarum, quos Capi-
 taneos vocant, diligentius obserues censeo: eo e-
 nim processit quorundam insolentia; vt nihil aliud
 interim dicam, vt seruitus in quibusdam prouinciis
 non sit expectanda maior. Non solus est crede mihi
 in tuo regno N. multi sunt tales & deteriores illò,
 qui subditos tuos non pecuniis, neq; Marduris aut
 vulpis pelle, id quod N. fecit, sed villis, agris, pratis
 atq; siluis priuauerunt. Aperi modò aures, & arri-
 ge, miserabiles vndiq; fletus & gemitus tuorù au-
 dies, quorum ita oppressa est libertas quorundam
 potentia; vt Regi suo calamitatem suam conquæri
 non audeant. Qui si quando quærantur, domù re-
 uersi miseris affliguntur modis: illicò enim præstò
 adest mors, & terror subditorum tuorum, causidi-
 cus; qui

*Capitanè
quid faci-
ant.*

*Libertatis
exempla.*

cus; qui præfecti instinctu commentatur citationes, qui perlucra numerat, & perlucrorum nomine dolo partorū omnibus bonis me exturbat; quid? mox ex mea villa bona fiunt regalia, & ager meus rapitur, pecus abigitur, & mihi bonorum interdicitur vsus. Taceo minas & contumelias ingentes, ita vt optabilior sit quæuis seruitus Turcica. Quæ res, quàm in libero regno non sit ferenda, vides; male enim cogitantes de Repub. facit ciues. Quocirca, vt hac seruitute regnum tuum liberes, aduitalitates quas vocant nemini dederis; nam istarum spe multi insolescunt: deinde id, quod nuper iustissimè factum est in homine teterrimo & rapacissimo, N. quòd inquisitores in eum sint missi; tales inquisitores sint perpetui velim, viri graues & fideles, qui prouincialium iniurias ad te deferant, vt metu iustitiæ tuæ, contineatur quorundã iniquitas. Ad hunc igitur tu modum eliges & corriges Senatam, præfectosq; coercebis. Sed quoniam in tuo consilio sanctissimi etiam sedent Episcopi, more maiorum, hos tu venerabêre vt patres: qui ideo sunt in senatu tuo, vt omnium consiliorum tuorum censores sint & iudices; ne quid fortè statuas, quod à Christi domini religione sit alienum: quos, vt tales semper habeas, quales habuit Casimirus auus tuus, Sbigneũ; Bolelaus Stanislaum, & huius successor Prando-

*Episcopũ
in senatu.*

35
tam, partim optare, partim verò curare debes. Illud enim fac tibi persuadeas, dignitatem Episcopi esse tantam; vt nulla res post Deum, neq; in terris, neq; in coelo reperiatur, quæ cum hac dignitate exæquatur. Hic enim primus habet clauēs claudendi aperiendiq; cœlos: hic spiritum sanctum largitur Ecclesiæ: huius imperio subiecti sunt Reges, principes, nobiles, ignobiles, diuites, pauperes: audi quote deducam. Isti omnes quos enumeravi, vnū Christi ouile efficiunt. In quo quidem ouili, omnes sunt pares, non est seruus, vt inquit Paulus, non est liber, non est vnus conditio melior, neq; alterius deterior; sed vno nomine vocati sancti, omnes subiecti sumus Episcopo. Quod si ita est, vt certè est, quæ sone tibi curiosum videatur esse, si à Maiestate tua quæram, quo iure Rex in Ecclesia eligit Episcopum: aut cur tu potius quàm ego, aut quisquã alter; cùm in æquali iure, potestas omnis sit æqualis? Quid dicēs ô Rex: aut quomodo tibi id licere putabis? num Scriptura? quæ tota contra te est: quæ docet, Stephanum Diaconum, non vnus alicuius prærogatiua esse electum, sed voluntate omnium, qui tunc erant Hierosolymis cum Apostolis collecti. Mathiam etiam ad Episcopatus munus ab Apostolis omnibus electum esse legimus. Ideo scripturam rationis tuæ testem proferre non potes: sed legem aliquam

Episcoporum autoritas.

*Eligenda Episcopos
veteris rati-
one.*

aliquam fortasse proferes. Quam quaeso legem? ubi porro natam? num in concilijs? quæ ad capitulum, hoc est, ad Canonicos, electionem Episcopi deferunt, quod hi in deligendo Ecclesiam illam, quæ eget Episcopo, repræsentent; vt adhuc obseruari videmus Romæ, Salerburgi, Bambergæ, Mandeburgi, Vrathislauia, Olomuncij, & in plerisq; alijs ciuitatibus. Legem itaq; nullam reperies, quæ tibi liceat. At exemplum fortasse vetus aliquod? nullû.

Nam vsq; ad Casimirum auum tuum electio Episcoporum libera penes Ecclesiam in Polonia mansit. Reuolue annales veteres: inspicie etiam historiam Polonicarum rerum; facîle intelliges, qua ratione vetustissima Ecclesiæ consuetudo sit ab auo tuo in Polonia immutata. Si ergo neq; scriptura, neq; lege, neq; exemplo nominare Episcopum tibi liceat; fateare necesse est, Reges magnam vim inferre Ecclesiæ: & cum spiritu sancto aperte pugnare te; quòd homines profani & pares in Ecclesia cæteris legitimis electoribus vim eligendi præripiant: & suo arbitratu Episcopum quem velint, in Ecclesia Dei constituent; præsertim cum hoc scelus alio cumuletur scelere, cum huiusmodi verbis Episcopatum conferant: REGIA MAIESTAS PRO TVIS FIDELIBVS SERVITIIS DATTIBI HVNC EPISCOPATVM. Non sic olim, cum Canonica stabat

Capitularis electio Episcoporum quæ desit.

*Seruire
pro benefi-
cio an lice-
at.*

electio, dicebatur: sed, **ITA VIS VM EST SPIRITVIVIS ANCTO, ET NOBIS**, vt sis huius Ecclesiæ Episcopus. Nunc verò in multis apparet, quàm sit visum Spiritui sancto, vt esset is vel ille Episcopus; cùm nuper quidam non dissimulanter dixerit, sed apertè & palàm, & multis audientibus, se triginta annos seruiuisse pro Episcopatu, antequam sibi daretur. Non audit hic vir bonus Christum dicentem: **NON VOS ME ELEGISTIS, SED EGO VOS elegi.** Deinde omnes Apostoli, hoc est Episcopi, Christum sequebantur vocati. Illi verò qui se vltro Christo offerebant, palàm ab eo erant reiecti. Quapropter hæc plantatio vt vides non est patris coelestis, quæ procul dubio eradicabitur, nisi ius eligendi vetus, Ecclesia recuperauerit. Ex qua re habebis multa bona: & primò, Episcopos legitimos, non hominis vnus gratia, sed multorum hominum censura electos: deinde, desinet vulgus quæri de finistris clericorum moribus; nemo enim deligetur Episcopus, nisi qui probatus fuerit à multis, quem necesse est fieri moribus & vita singulari. Talis verò non patietur inferiores sui ordinis sibi esse dissimiles. Quod si feceris, recuperabit per te suam veterem dignitatem Ecclesia: tu te etiam grauissima liberabis culpa, quòd cum Deo apertum bellum gerere nolueris, sed iugo Ecclesiæ Dei te totum subie-

subieceris. Qua quidem de re verbum ego hoc loco non facerem, nisi me ipsa stimularet conscientia, quòd videam neminem esse concionatorem, qui vos Reges publicè doceat, qualem rationem pro hac tanta vestra in Ecclesia Dei iniuria reddituri sitis Deo. Quare iuxta Euangeliũ, cùm Klepars & cæteri Doctores fileant, lapides clamare oportet. Tu itaque fac memineris te à me diligentissime huius erroris esse admonitum; vt in die horrendi iudicij conscientia mea nullam culpam delicti ferat. Hæc ego scripsi vt potui, non hominibus imperitis, qui omnem doctrinam spernunt; sed tibi Regi summo, qui ita cum animo tuo statuere debes, potentia prudentiam esse coniunctam debere; quòd natura, altera harum virtutum quærat alteram, postuletq; , & simul viuat cum altera. Nam & potentia absq; prudentia viribus ipsa ruit suis: & prudentia, cum sit rerum domina, absque potentia firma esse nequit. Quare cùm te esse sentias Regem, nihil earum rerum contemnes, quæ ad augendam prudentiam pertinebunt: neq; ita dices, HOC ME MONUIT PRIVATVS NON REX. Ego verò video in theatro pugiles, & in circulo cursores, non tantum à fortibus viris, verum etiam à pueris clamore incitari ad pugnam; quòd tantum clamor profit personæ, ratio nulla sit. Multos tibi proferre possim, qui priuati

Ioannes Klepars erat vir egregius, doctus, & pius Concionator, de re literaria & Academia Græco. optime meritus.

uati cùm essent, benè rem gerere multos principes docuerunt: quorum memoria inter homines viget, estq; immortalis. Nam & Simonides Poëta multa docuit Pausaniam Lacedæmonium: Et Thales Milesius, Periandrum Corinthium; & Periclem Anaxagoras Clasmennius: Plato verò Diogenem: Aristoteles Alexandrum: Dlugos Sigismundum patrem tuum; qui omnes principes atq; Reges, si istos, quia priuati erant contempssissent, nunquam ad eam laudem atque immortalitatem inter homines peruenissent. Neq; ego me cum istis, vlla ex parte confero, (non enim ita desipio) sed horum exemplo doceo, priuati hominis nomen nobis non obstare, quo minus monitis nostris obtemperes, quæ ostendunt tibi compendium comparandæ inter homines laudis & gloriæ. Nam quod cæteris hominibus non contingit, vt sint noti multis, nisi peregrinentur, obeant, & peragrent multa; hoc tibi vno in loco assequi, quomodo liceat ostendimus. Cùm enim in excelsa sede summæ dignitatis sedeas, omnium gentium propemodum oculos defixos in te habeas; nullum paulò illustrius abs te factum latere possit, sed statim omnibus innotescat, si quid simile repræsentaueris, aut Licurgo illi Lacedæmonio, aut Cyro Persæ, aut Sigismundo Polono, & si quis alter præterea prudentia, vita, & moribus excellit; simile sic illustrabitur

strabitur nomen tuum in Polonia facilè & citò: & cum tua summa omnium laude versabitur, etiam si nunquam Hierosolymam nauiges. Si verò bonis fortunæ aut corporis deceptus, contemnes veritatis atq; iustitiæ præcepta; in isto quidem loco præalto sedebis; sed ita tamen sedebis, vt te locus ornet, non tu locum. Verùm nos de te opinamur meliora, quoties & indolem tuam & Iagellonum genus cogitamus, à quo genere aliena semper fuit arrogantia; placidum enim, benignum, tractabile, docile, omne genus vestrum fuit. Accipies ergò hoc munus à fideli subdito, benigno & sereno vultu, eiusq; imprimis commendatam habebis fidem, qui nihil aliud hoc scripto quærit, quàm tuam vtilitatem, quam tibi ratam atq; vtilem propriamq; Deus Optimus Maximus esse velit.

1543. Comitijs Cracouieñ. in nuptijs Inclitissimæ Dominæ Helizabetæ Regis Romanorum filix, quæ postea Dux fuit Litvaniæ 1544. infelicissima; mortua enim est 1545. Augusti die.

S T A N I S L A I
 O R I C H O V I I R O X O L A N I
 fidelis subditi

LIBER SECVNDVS.

*Ratio re-
 sinendi
 subditi in
 officio.*

VM PATRI IN REGNO SVCCEDAS, optare debes & ipse tibi, consilia administrandi Regni subire quàm plurima, & alios præstò adesse, qui id, quod ex vsu futurum sit tibi, liberè admoneant: quorum etsi multi sint, tamen neq; me contemnes, qui rationes tuas crebrò expendens, agi mecum putem, si quid tu de officio remiseris. Quare cùm enixe cupiam, & te meum Regem, & me me tuum subditum dici, ostendam tibi, qualem te Regem mihi velim esse, vt intelligas, qua authoritate regendus, quibus moribus conciliandus, quibusque artibus abstesim tibi retinendus; vt ita inter nos vtrinq; fidelis constet ratio, & obientia, & imperij: vtq; tu mihi imperes sine quærela, & ego tibi vicissim paream sine offensa. Hoc igitur scito, vt te idoneum esse putem, cui ego non coactus, sed volens atq; lubens paream, duabus rebus ad id tibi opus esse. Prima est,

vt

vt credam te in omni ratione regni tui nihil nisi de
meis commodis cogitare. Secunda, vt mihi certò
persuadeam, te sapientiozem, iustiozem, fortiozem
atque meliozem virum esse, quàm sim ego. Altero
enim horum vt te amem; altero verò vt tibi fidem
habeam, perficies. Nam si de tua virtute, nulla fue-
rit apud me opinio; nulla etiam commodorum spes:
quid illud erit tertium, quod aut amorem tibi apud
me, aut fidem conciliet? Ergo hæc duò apud te simul
fixa maneant, firmaq; inter nos semper sint; Nam
& virtus sine vtilitate, ieiuna est & vtilitas sine vir-
tute, incerta est, & ingrata. Quid enim tu apud me
proficies, etiamsi omnia pro me profundas, si ego
te insipientem, iniustum, imbellem, ac improbum
Regem esse putauero? non benè sanè tum constaret
inter nos ratio ipsius regni. Quare virtutibus omni-
bus, sapientia autem in primis præstes, necesse est,
si idoneus mihi velis videri, quem ego ducem se-
quar. An tu me hominem pecude stolidiozem cen-
ses esse oportere? ipsum enim pecus sequitur, non
tam datorem, quàm rectum ductorem ipsius pabu-
li. In hominum etiam ipsorum genere ægroti obe-
diunt medicis, opinione artis impulsis: sic nauigan-
tes nauclero, sic milites suo parent duci, opinione
sapientiæ ducti. Quapropter, si vis grandis à me vi-
deri, antè omnia dato operam, vt sapientior non so-

lùm videaris, sed etiam sis, quàm sum ego. Simulatio enim ipsa sapientiæ præsertim facilè inscitia coarguitur. Qui enim benè equitare se falsò simulat, is equo conscenso imperitiæ conuincitur, ac tergo excussus, sæpè simulationis dat poenas. Idem tibi faciendum est, vt raro promissis, semper autem rebus ipsis mecum agas; ne si mihi sæpè multa de tua sapientia promiseris, pauca verò re ipsa præstiteris, cænem me illum facias, quem cùm Venator in prædam sæpè incitat, raro autem illi prædam obiectat, incredulum illum ac segnem, etiam ad certam prædam facit. Quibus autem rebus opinionem veræ & excellētis sapientiæ apud me tibi comparare possis, dicam, sed audituro. In primis fac intelligam, te non minus in te ipso, quàm in me regendo sapientem esse Regem; frustra enim tu me regere voles, si ipse te regere non potueris. Quare putato tu te tibi quasi Rempub. quandam esse, in qua tu mihi demonstrare debes omnes sensus atq; neruos sapientiæ tuæ, vt in te ipso experimentum clarius faciam, quantum ad me ea regendum translata in me sint valitura. Qua in re idem facies, quod pictores solent, qui cùm specimen artis edunt, ad speculum ipsi se pingunt, quod quidem in pictura est summum. Quod si ij vultus suos ex speculo penicillo assequi non possunt, tantò minus creduntur posse aliorum. Illi verò
qui

*Qui se ip-
sum nescit
regere,
alios non
potest.*

qui hoc possunt, summi in arte habentur. Quales in Germania vidimus olim Durerium Norimbergæ, & Lucam Vitembergæ. Ad horum exemplum tibi quoq; efficiendum est, vt omnis ratio tuæ sapientiæ, in tua vita mihi appareat. Quod si mihi planum fiet, non dubitabo eandem vim, prudentiam tuam in me gubernando habituram, quæ in te ipso habuerit. Sit ergo hoc primum & præcipuum, ad comparandam sapientiæ opinionem, vt ipse te noscas, atque viuendo totum exprimas: id quod etiam Apollo præcepit Pythius. Secundum est, quod ad eandem rem valet, nempe vt videam te sapientibus hominibus non solum delectari, sed etiam cum illis viuere, ac illis deditum esse, illorum præcepta audire, legere, ac tenere, & secundum illa regnare; quod ego cum animaduertero, similem te quoq; illis arbitrabor esse, quorum consuetudine lætabere. Et vt te id agere verè & ex animo intelligam, remouebis abs te homines libidinosos, auaros, ac facinorosos: hystriones item atq; mimos; ne qua ex horum conuictu nascatur de te apud me opinio sapientiæ aduersa. Quantum ergo potes da operam, vt in omni victu atq; cultu tuo semper sint tecum graues viri, probati, atq; docti; nec verò multum refert, ex tuonè illi regno sint, an ex alieno: nam vt equis probis vteris, non curans Polonicinè illi sint, an peregrini;

*Sapientia
simulata.*

*Vera sa-
pientia.*

*Philoso-
phi vete-
res qui.*

grini; sic etiam hominibus ipsis utare absque discrimine ad tuam regnique tui utilitatem. In quibus tamen deligendis adhibenda est abs te ratio diligens: multi enim sunt qui cum ab illa vera & germana sapientia longissime absint, sapientiam tamen ipsam mirifice simulant. Hoc tu perniciosum genus hominum, ventrique ac lucro deditum fuge; insolentem enim Regem facit, arrogantem, ac degenerem: quos tu omnes hac una regula cognosces, quam hic ponam. Quemcumque inhumanum, arrogantem, avarum, ac plebanipetam videris; hunc tu insipientem esse dicito, & tuo convictu indignum, etiamsi is barbatus fuerit, tristis, ac superciliosus, multorumque titulum Doctor eius doctrinae, quam ille verè nunquam didicit. Quid ita? quia sapientia illa vera, & non ficta doctrina, habet humanitatem adiunctam: horret titulos: liberalitate ducitur: ac quodam externarum rerum neglectu lætatur. Non ergo homines ex titulis tibi deliges, sed ex rebus ipsis ad regni tui summam pertinentibus. Tales homines prisca illi Philosophos appellabant, quod hi eam traderent doctrinam, qua hominum vita regitur & continetur; ut verissima conversione omnes amatores sapientiae, sint amatores ipsius Reipublicae. & contra. Hos ergo tibi adiunges summo studio, summaque tua benevolentia. Restat ordine quidem ad parandam sapientiam

tire opinionem postremum, sed facultate haud scio an longè maximū: vt videlicet scholas & gymnasia, hoc est, ipsius sapientiæ domicilia in regno, vbi non sunt, constituas, vbi verò collapsa sunt, restituas: In quibus iuuentutis regni tui indoles, ad humanitatē sapientiāq; informetur: & in quibus etiam tui subditi à pueris, & bene rem agere, & tibi sapienter imperāti parère condiscant. Quod si hisce rudimentis neglectis, legibus ac pœnis ad virtutē ciues tuos impelles; idē facies, ac si quis pœna cogat scopū attingere eum, quem nunquā iaculari didicerat. Quare ad augendā sapientiæ famam; illud vehementer conferre existimes, vt Gymnasiū Cracouieñ. quod proauus tuus condidit constituas: quod ita sanè efficies, si publico edicto, hoc istud Gymnasiū, perpurgaue- ris mendis illis infinitis, ex eoq; sustuleris autores illos, non probatos & barbaros, minimeq; regno vti- les, Copulatos, Holcotos, atq; Bricottos, Glogoui- tam item illum impurum, vnde mercede publica de- discenda discuntur à tuis, amoueris. Quare publico edicto coge collegas illos viros excellentes, pro hac ista hominum impurissima fece, recipere in Colle- gium authores probatos, tam Græcos quàm Lati- nos, vt ex hoc ceu fonte quòdam puro & nitido, fluat illa Regia doctrina, quæ sapientes efficiat tibi ciues tuos, regnoq; tuo aptos. Ad eundem modum

scholas

*Scholas
necessari-
as esse in
regno,*

*Acade-
mia Cra-
couiensis.*

*Turpes
præcepto-
res ex
Acade-
mia pel-
lendi.*

*Schola
privata.*

*Magistri
quales.*

*Signum
scientis.*

scholas ipsas priuatas summo studio refice, illarumque scholasticis, nō aulicos istos nitentes purpura & bysso, sed homines eruditos præfice; quorum opera iuuentus doctior reddatur, regnoq; tuo paratior. Proinde & in Gymnasijs & in scholis cura, vt opera tua constituentur fideles magistri, qui demonstrēt, doceant, atq; consuefaciant iuuenes talia à teneris probare ac agere; quæ bonos, gloriosos, ac felices illos matura iam ætate possent efficere: contrà verò his spretis, atq; neglectis, illi idem magistri, summo persuadeant studio, summam turpitudinem, infamiam ac miseriam, iuuenibus esse expectandam. Hac tu vna & eadem opera, & sapientes subditos tibi efficies, & ipse te mirificè omnibus commendabis. Putabimus enim te esse singularem artificem, quoties fuerimus hoc tuum opus contemplati: ostendes enim nobis in hoc isto opere imaginem mentis tuæ, quod perficere nullo modo poteris, nisi prius ipse sapiens fueris; signum enim scientis est, posse docere: docebis autem tu ciues tuos, si cura ueris, vbi discant, & à quo discant. Noli putare Auguste ad opinionem sapientiæ aliam viam esse præter eam, quam vides, nempe (repetam enim) vt ipse te ante omnia regas sapienter: deinde, vt cum sapientibus viuas? postremo, vt sapientes subditos tuos efficias. Hæc prima & summa est Regiæ celsitudinis tuæ

tua commendatio. Nunc accipe huic proximam, Commenda-
tatio Re-
gis.
quæ etiam ex hac ista ortum ducit. Sequitur enim
iustitia ipsa, qua virtute efficiendum tibi est, vt tu in
hoc regno iustissimus omnium esse videare. Nam si tu
aut æquè sapiens, aut æque iustus fueris vt sū ego; quid
intererit inter me & te, hoc est, inter Regē & subdi-
tū? nihil opinor. Quare vt præstare hac ista virtutis
laude videare; iustitiã cole, ipsamq; diligenter exer-
ce, nō solūm hoc ipso vulgari more, quo de illa rabu-
læ loquuntur; sed etiam hoc isto singulari atq; Re-
gio, quo virtuti præmium, vitio verò sua redditur
pœna. Cū enim omnis hominum coetus bonia li-
cuius causa conueniat, danda tibi est opera, vt illud
ipsum summum bonum, cuius causa hic regni tui
coetus conuenit, præmiis ac muneribus tuis excite- Cœtus bo-
minum
cur insti-
turi.
tur, foueatur, ac in hoc regno abs te fideliter reti-
neatur. Est autem illud summum ac postremum bo-
norum omnium; vt sub tuo iure atq; imperio con-
uenienter legibus atq; naturæ omnes in hoc regno
viuamus. Hic finis tibi propositus est: ad hunc tu
finem omnem cursum regni tui dirigas necesse est;
si hunc istum Polonicum coetum, non diuturnum
tantūm, sed etiam beatum ac felicem facere cogitas.
Quod tu sanè hac via assequere, si curaueris, ne in
in hoc isto Polonico coetu virtus cedat vitio: ne ué
indignis id abs te tribuatur, quod dignis est tribu-
endum. Quòd si quid tu hîc erraueris, dissoluetur.

Virtus neglecta.

Tyranni signum.

Virtutis vegetatio.

hic tui regni coetus, & opinione tua citius dissipabitur. Sæuit enim neglecta virtus, furit, ac nimium feditiosa est, resq; ipsas communes perire cupit, cum videt se esse relictam. Neq; verò aliam causam feditionum regnorumq; ipsorum amittendorum putat esse; quàm hanc istam vniuersam distributione bonorum atq; munerum. Recense hoc loco Græcorum atq; Latinorum historias, id quod te studiosè facere audio; reperies viros magnos ac excellentes, cum se neglectos esse non ferēt, patrias suas fūditus euerisse. Iam verò ipsius Tyranni nullū argumentū est aliud, quàm hæc ista inæqualitas, siue iniustitia distribuendi. Cum enim Tyrannus sit pestis quædam conflata ex varijs vitijs, cōuersione munerū, ac illorum in improbos collatione; virtutem ipsam infamia quasi inedia quadam extinguit ac delet. Nam vt corpora nostra suo viuunt cibo sic virtus suo viuunt præmio; quæ, ne qua in libera Repub. extet, omnis Tyrannus curat; apud quem in distribuendis honoribus valent pecuniæ, valent preces, valet compotatio, collusio, scortatio, & illa nutricula Tyrannidis assidua valet adulatio. Ita Tyranni hisce debere se omnia arbitrantur, quos aut vtilitatis aut libidinis suæ norunt esse magistros. Quibus vt tu te dissimilè præstes, in distribuendis honoribus, esto omnium diligentissimus, atq; iustissimus: nihil apud te in petitione valeat pecunia, excœcat enim oculos sapientum,

entum, & subuertit corda iustorum: preces etiam tantum apud te valeant, quantum cuiusq; dignitas ac Reipub. vtilitas postulabit: quæ tantum apud te posse debet, vt boni viri vltro etiam appetendi sint tibi potius, vt ad Rempub. accedant, quàm vt illam indignis petentibus concedas. Cùm ergo homines ebriosi, effeminati, atque degeneres abs te aliquos honores petuerint, responde illis; honores regni abs te deberi viris veracibus, fortibus, atq; temperantibus, qui & vera dicere, & fortiter agere, & sobriè norunt viuere; quales cùm neque adultores, neq; effeminati, neq; ebriosi sint; dic non honore illos dignos esse, sed pœna. Quod cùm feceris, virtus tum in Polonia crescet, algebit vitiũ, improbitas etiam ipsa desperatione frangetur, atq; infamia: tu etiam ad te amandum, inuitabis hoc modo optimum & præstantissimum quemq; , cùm te fidelem dispensatorem opum regni viderimus esse, & cùm te vt, non abuti copijs publicis hoc isto pacto cognouerimus. Iam illa altera pars iustitiæ, quæ legibus continetur, facilior tibi ad absoluendũ erit, si priorem illam diligentius tractaueris: hanc enim secundam iustitiæ partem, putare debes in tua Reipub. quasi medicinam quandam esse sanandorum vitiolorum regni tui. Debes tu quidem curare, vt sanum semper præstes Reipub. corpus; in hoc enim summa laus, vt medici, ita ipsius Regis est. Sed tamen, si

Pecunia
causa.

Qui honore
re indigni.

*Iustitia
discrimen
non agno-
scit perso-
narum.*

quæ regni tui partes aliquo vitio aliquando laborauerint, illas tu legibus cures æqualiter, idemque facias, quod medici solent, qui in curando non cogitant, sitnè diues an pauper, dominus an seruus, ciuis an peregrinus, is quem curant; satis enim illis in medendo est, scire hunc ægrotum esse, hocq; vel illo affectum morbo; nihilq; præterea. Sic tu ad horum modum tolle in iudicando omnem personarum respectum. Interfit sanè aliquid inter hominum ipsorum dignitatem, sed inter reorum errata nihil omnino interfit. Quod si quid tu inter hæc interesse volueris, etsi personam in iudicio acceperis; nunquam hanc Rempub. hac ista iniustitia quasi morbo quodam liberabis; querelæ etiam istæ, in quibus viuis, & quas exaudis, nunquam conticescent, quæ non aliunde sunt ortæ, quàm quod ante hac in iudicio valebat authoritas, valebat conditio, valebat ipsius personæ respectus: vis etiam sæpè valebat atque metus: is in iudicio vincebat, qui aut ipse potens erat, aut aduocatum potentem habebat; ita ex hac inæquali iudicandi ratione, nata est ista intolerabilis quorundam potentia; quæ cum in iudicio, in compromisso, in sequestro, in arbitrio sola regnaret, ius omne in hoc regno oppressit; pro vno Rege, multos Reges nobis peperit; qui nostris rebus vtuntur vt volunt, iudicant vt volunt, quibus liberi non videmur esse. atq; ita in prouincijs miseri affli-

Multi Reges in Regno.

afflictiq; ab his sumus, ac si nullus in Polonia omnino Rex esset vindex maleficij, patronus autem libertatis nostræ communis. Attolle oculos Auguste, & vide, excuteq; præfecturas Regni tui diligenter; in multis nihil reperies, præter crudelissimum quorundam dominatum, qui cunctas subditorum tuorum res, ad lucrum prædamque suam reuocarunt, immunitates sustulerunt, libertates oppresserunt, leges violauerunt, calumnias exquisitas iuribus apposuerunt nostris, causidicos contra nos comparauerunt: quorum fraude ac fallacijs inuerterunt ius, contorserunt leges, falsauerunt acta publica, confingunt perlucra, bonis pellunt, Regno proscribunt quem volunt, quando volunt, & quomodo volunt. Quid ergo nunc illa minora, non ferenda tamen commemorem? abactiones pecorum, excidium sylvarum, cædes gregum armentorum reliquumq; pecoris, quodcunq; nacti sunt, rapiuntur coloni nostri, diripiuntur villæ, vectigalia vetita exiguntur, minæ postremò neq; raro interponuntur. Ita inago nulla in Polonia ab his relicta est veteris libertatis. Hæc tanta atque postrema Regni tui mala, sunt orta ex inæqualitate iudiciorum ipsorum. In quibus *Iudicia* dignitate quidam se tuentur, non innocentia, potentia ista creuit, quæ non solum tenuioribus intolerabilis est, sed etiam tibi ipsi, nisi prouides, formidabilis. Quid enim tu contra hos poteris? qui, si

Capitula
vici.

non alia re, ipso tamen aduitalitatis iure, non tuas sed suas prouincias esse dicunt, & penè hereditarias, in quibus illi regnant ita, vt Regis ratio in prouincijs prorsus nulla sit: tantum enim iam profecerunt, vt prouinciales homines, consuefacerint omnia à se, nihil autem à te sperare: sibi omnia, tibi nihil tribuere: se timeri, tui autem nullam rationem haberi. Ita illud dulce Regij præsidij nomen, quod apud maiores nostros summum contra iniuriam fuit, totum sublatum est: exitiale siquidem illud iam est factum, quod salutare olim fuit. Si quis præfecto rapienti, spolianti, ac postremò intentanti obijciat illud, **SCIET HOC REX, DICAM HOC REGI, CONQVAERAR REGI**, nimium acerba ac funesta hæc mihi redditur vox; conduplicatur enim calamitas: geminantur mala omnia: & nisi procidens veniam pro hac ista voce missa petam; non villa tantum, neq; silua, sed patria ipsa vitaque est mihi deferenda. Tantum nobis obest Regiæ potestatis tuæ appellatio; vt nulla res apud præfectos nobis obsit magis: ita, quod oppressis solatio debuit esse, exitio iam est facta. Quare eò miseriarum iam venimus, vt si in nonnullis prouincijs, quempiam casu requiras, cuiusnam sit; paucos reperies, qui se Regium esse dicat: pro se enim quisq; certatim respondebit, se huius, vel illius præfecti esse; tuum autem qui se esse dicat, reperies planè neminem. At hæc misera
responsio

responsio non beneuolentia aliqua, aut beneficio à
 nobis exprimitur, sed vi ac metu, atq; crudelissimo
 rerum omnium cruciatu. Quamobrem huius tantæ
 ac tam foedæ postremæq; seruitutis, sit aliquando,
 vel te Regè Auguste, finis aliquis: tatis diu iam mi-
 feri fuimus: fatis seruiuimus: fatis omnibus iniurijs
 oppressi sumus: liceat iam tandem respirare aliquã-
 do: liceat tibi soli parêre, ac æqualiter cum omni-
 bus æquo iure viuere; quod tùm fiet, cùm non tan-
 tùm titulum, sed vim quoq; & potestatem tuam
 Regiam ex æquo omnes in prouincijs fuerimus ex-
 perti. Quod si feceris, cessabit hic communis lu-
 ctus: cessabunt quærelæ: cessabunt etiam illa mi-
 ferorum vota, Turcæ dominatum præoptantium.
 Compesce igitur hos, qui in iudicijs regnare, ac in
 comitijs soli omnia posse volunt; quiq; conuentus
 ipsos particulares, nuncios terrarum, iudices subiu-
 dices, notarios, succamerarios, ac commissarios,
 ad opprimendum nos ad infirmandas leges, ad e-
 uertenda iudicia, ad constabiliendam postremò po-
 tentiam suam composuerunt atq; instruxerunt; vt
 hoc modo soli omnia in hoc regno possint, vtq; tu
 præ illis quiduis potius, quàm Rex esse videaris.
 Quod si tu hoc loco à me requiras, quodnam reme-
 dium hisce tot incommodis afferre queas; dicam,
 quod sentio. Regum in Polonia veterum sapientia
 mihi

*Libertas
 tantum
 iactatas*

*Prouincia
regni vi-
senda.*

mihī vehementer probatur, qui certo tempore anni, omnes prouincias huius regni obibant, id quod liquet ex his adhuc, quos officiales terrarum vocamus, quorum nomina retinuimus, rem autem ipsam summo cum detrimento regni amissimus. Sunt enim singulis in prouincijs, vt scis, succamerarij primū, præfecti cubiculi Regij, sunt dapiferi mensæ ministri, sunt venatores, sunt etiam iudices ipsi, quasi quidam syndici Regis, prouinciali iudicio præsidētes: quos apparet in singulis prouincijs ideo fuisse olim institutos; vt venienti anniuersario tempore in prouinciam Regi, præsto adessent. Repete Auguste Rex vetus atq; ad eò patrium exemplum: nūquam domicilium vitæ certo in loco ponas: versare vbiq;: notus fias vbiq;: confer te ad omnes regni tui partes: lustra prouincias: audi quærimonias: puni fontes: oppresos libera: sitq; apud te præfecturæ legitima adimendæ aduitalitatis causa, oppressio miserorum atq; calamitatis. Quod cū feceris, solus hoc pacto eris in Polonia Rex: solus tutor & Patronus omnium: honoremq; tuum Regiū alijs non dabis, neq; cum vllō subditorum tuorum hoc pacto illum cōmunicabis. Nos etiam ipsi, tum demum desperare desinemus, cū auxilium tuum præsens, quasi numem quoddam nobis adesse senserimus: quæremur enim te præsentē liberè: expollu-
labimus

labimus liberè: contendemus etiam cum præfectis te disceptatore liberè. Nunc verò, quia longissimè à nobis abes, raroq; nos inuisas; prædæ atq; directioni præfectorum expositi sumus, ac in misera quærelarum tempestate assiduè viuimus. Hoc igitur tu ante omnia facies. Deinde cura, ne quis Senatorum causam in senatu agat alicuius, quod is tecum pro rata parte, quodam modo communis sit huius regni iudex. Iam vero in dicenda sententia, cura, ne quis Senatorum dicat illum amicum, hunc verò seruum suum esse. Quid enim potest dici aut fingi indignius, quàm necessitudinem prætexere iniuriæ, aut te communi omnium domino audiente, seruum quempiam subditorum tuorum à quopiam in iudicio tuo appellari? Quare vt hic error tollatur, fac idem in Polonia, quod te aliquando in Lituania fecisse fama est: cùm enim in Litvanico senatu (vt dicitur) diceret quidam reū quendā necessarium suū esse, vt ne is propterea suo loco rogaretur sententiam vetuisti. cōmemorabile hoc sanè exemplum est, & ad commendationem tuæ iustitiæ longè omnium maximum: quod vt in Polonia quoque repetas, abs te petimus. Quare te rogamus, atque obsecramus per fidem tuam, per hanc inuictam dexteram, per tuum iusiurandum, quod ex æquo omnibus abs te datum, quasi pignus quoddam auxiliij Regij nobis est; vt nos hoc pacto spoliatos, euer-

*Amicitia
rationem
iudicis nō
ferendam.*

*Egregium
Augusti
factum.*

Salomo-
nis sapien-
tia.

fos, ac collapsos erigas, reficias, atq; restituas, nobisq; afflictis manum hanc tuam tot seculis speratam atq; exoptatam, aliquando porrigas, nosq; ex his tantis malis eximas. Quod si feceris, dabit tibi Deus tanquam alteri Salomoni ad iudicandum cor sapiens, vt magna iustitiæ opinione ac laude sis apud omnes; hoc isto modo præsertim, si ad hanc iustitiam ciuilem, diuinam quoq; iustitiam adhibueris, quæ pietas in Deum est. De qua dicam breuiter. Neque enim speres aliquid te in hoc regno boni posse efficere, nisi habueris oculos mentis tuæ illuminatos diuino illo lumine, sine quo, vt verè canitur, nihil est in homine, quod vt menti tuæ luceat; cura, vt illud lumen semitarum nostrarum, quod est verbum Dei, purum ac integrum tradatur, audiatur, atq; in regno tuo exerceatur. quod sanè fieri nequit, nisi hoc istud verbum exemeris è tetra quodam atq; fœdo rerum abusu: in lucemq; è tenebris ac in conspectum regni tui produxeris, opera eorū fidelium hominum, qui possint etiam alios docere; qui cum lucernæ quædam istius verbi Dei sint, cauebis diligenter, ne cui nebuloni rudi, ac plane nepoti, mandes sacerdotia, quæ tantò ampliora erunt, quantò maior in deligendis ad ea sacerdotibus cura abs te adhibebitur. Nemini apud te in his adipiscendis suffragetur genus: nemini preces: nulli pecunia; noli pati, vt Episcopatus ipse, sit apud te adu-

lationis

Sacerdo-
tia perdi-
tis negan-
da.

R

lationis præmium, & præbenda assentionis merces: noli audire illas nefarias orantium pro aliquo preces: HIC TANTVM MAIESTATI TVÆ SERVIVIT, TANTVM SVDAVIT, TANTVM EXPENDIT, DENIQVE TANTVM DAT, TANTVM PROMITTIT. An tu putas qui hac via ad Ecclesiã Dei obrepût, posse illos in Ecclesia aliquid boni efficere? Cœci isti sunt, mihi crede, ac crucis Christi inimici, furore q; ac amentia in Ecclesia Dei feruntur præcipites; ex his Hypocrisis nata est, præstigix item verbi Dei ac fallatiæ: ab his opprimitur Euangelium, ac Christus ipse ex multorum cordibus funditus tollitur. Nec mirum: non enim zelo charitatis fraternæ, non pietatis propagandæ studio impulsæ sacerdotes sunt hi facti; sed vt, aut lacunam rei familiaris expleant, aut fratres inopes iuvent, aut vt dominantur, aut omninò vt otiosi sint, nihilq; in omni vita agant. Quare cùm isti quæstum putant esse pietatem, non tantùm non præferunt lumen errantibus, doctrinam imperitis, spem desperatis istis; sed illam extinguunt, delent, ac radicitus omnem ex animis euclunt hominum: Fur enim Christo teste, odit lucem, quòd vereatur, ne lumine verbi Dei illato, furta illius coarguantur: idcirco isti vt lateant, inuoluût se in tegumento ouium ipsius simulationis, personamq; sibi sumunt, veteris sanctitatis, cùm tamen intrinsecus, nequissimi sunt o-

*Incõmoda
Ecclesia
vnde,*

*Abusus.**Ezechia
zelus.**Veri sa-
cerdotes.*

mnes, lupiq; rapacissimi : qui hoc solum curant, ne plebs verbo Dei admonita, ipsos in ouium veste lupos esse agnoscat, illosq; relinquat, quæstumq; huic pecori, quasi pabulū ac glandē adimat. Quod ne fiat, coniurauerūt isti mihi crede, in verbū Dei, atq; in illius veros & legitimos professores : qui, ne in Ecclesia vlli sint, vides, quàm illorū iā exarserit furor. Qui, ne tantū possint, quātum velle videantur ; suscipies tu causā pro tua rata parte ipsius Ecclesiæ : ad Exemplūq; Ezechia Regis confringes hunc istum æneum serpentem, hoc est, quæstuosam quorūdam religionem : per prouincias etiā Episcopos institues, non eblādito, neq; emētito, sed legitimo atq; pio suffragio, quibus adiunges eadē censura Canonicos, non hos rogatos, aut palliatos aulicos, sed illos, quos cognoueris, omnī iudicio esse probatos, quod si feceris, liberabis regnū tuū, religionū nouarū metu : nullas hæreses metues, ac nullā ipsius religionis cōuersionem pertimesces; nihil enim est sanctius vero Sacerdote, nihil amabilius, nihil etiam ad imitandum vulgò propositum magis ; quales cū nacta fuerit plebs, ad illorum præscriptum viuet, pacemq; ac tranquillitatem tuebitur. Tales ergo vt sacerdotes regnum tuum habeat ; maxima parte in te est situm, quos tu ipse in summa veneratione habebis. Inprimis autem Episcopos ipsos quos vicarios Christi, & patres regni tui, ac clauigeros æter-

næ vitæ existimare debes, tantæq; dignitatis atq; præstantiæ, vt tua Regia dignitas, cum Episcoporum maiestate, nulla ex parte sit conferenda: quod si est, vti certè est, summo studio curabis, ne qua in re hûc istum sacerdotalem ordinem offendas, neuè illum conturbes. Et quoniam me tibi fidelem subditum esse semel sum professus, addam etiam illud, teq; liberius, clementia confisus tua, hoc in loco admonebo: nempe vt illam abominationem, quam Regum pestis assentatio in Poloniã introduxit, tollas quàm primum de medio, quæ illa summa est, ac detestanda: Cùm Episcopus vestibus sacris indutus, ac illa redimitus infula, tum etiam sacrificans, ac Christum dominum ad aram representans, tibi venerabundus procidit ad pedes cum turribulo, cruce, ac libro Euangelico; quomodo hanc tam horribilem faciem huius tantæ venerationis sustinere potes ô Rex? Pilatumné te an Herodem impium vis existimari, illo horrendo Christi Dei tui obsequio? cur autem tu vice hac conuersa, non eum honorem potius habes Episcopis? præsertim cùm subiectus illis sis, eumq; honorem Episcopo debeas; nonnulla tua cum venia, tanquam subiectus præposito, filius patri, homo autem Deo Christo & domino tuo, quem totû Episcopus sacrificans exprimit illis vestibus, illis infulis, deniq; illa totius sacrificij actione. At non patitur, inquires, Maiestas mea, vt me ita submittam.

*Episcopi
sacrifican-
tes.*

Multò minus illorum fert Auguste Rex, si veritatem ad rationem reuoces. At ferunt, inquires, hoc Episcopi. Ferunt Auguste, fateor, & magno quidem cum suo & Ecclesiæ dedecore ferunt; quia id quod sunt, se esse aut nesciunt, aut non sentiunt: molesti etiam tibi quidam illorum esse nolunt; ne quid fortè, aut de spe, aut de ambitione apud te perdant. Ioannes quidam Lubrantius, cuius multa dicta atq; facta in Polonia feruntur, quendam Episcopum palàm reprehendisse dicitur, cùm is Episcoporum primus in Polonia, hoc isto nouo more ad pedes patri tuo prociderit cum turribulo sacrificans. Hic tum Lubrantius, vt erat concitator, indignam, ait, rem in Poloniam inducis Episcopo. Tibi quidè, inquit ille, ita credo videri, quòd Posnanièñ. Episcopus iam sis. At ego ne diutius Præmissièñ. sim, hac ista noua via hodie efficiam. Ita Episcopus ille, qua via Præmissia exiuit, eadem nouum hoc venerationis dedecus in Poloniam introduxit. cuius exemplum causa peccandi tibi non debet esse; maiusque pondus apud te habeat prisca illa veterum pontificum autoritas, quàm ista huius Episcopi noua.

Caroli V. exemplū. Imitare hac in re Carolum Quintum Cæsarem, diuinum hominem, qui in Pontificis Romani sacrificio minister summa veneratione sæpè fuit: porrò tu in tuo regno idem es, quod Cæsar in suo imperio: Episcopus verò in Polonia, idem est, quod Pontifex Romæ.

Romæ. Quare si Pontifex ipse nunquam Cæsarem illo modo veneratur, nec Episcopus quoq; te Regem debet venerari; paria enim hæc sunt, vnius & eiusdem ordinis; vt quantò Cæsar à Pontifice superetur, tanto quoq; tu ab Episcopo superâre: & quod Cæsar Romæ tribuit Pontifici, hoc idem tu in Polonia tribuere debes Antistiti: & quod Pontifex non debet Cæsari, nec tibi Antistes debet Regi. quo sanè argumento honestè, ac piè, hanc idolomaniam, repudiabis abs te: quotiesq; sacro interfueris, semper autem interesse debebis, toties te non Regem, sed priuatum hominem, eumq; peccatorem adesse illi sacro existimare debes. Et aut parem cæteris qui aderunt, aut etiam multis, immò verò omnibus inferiorem, vt ille diuinus honor ab Episcopo tibi homini peccatori non debeat tum exhiberi: sacro verò peracto, cùm ad tuum opus Regiũ redieris; tùm sanè Rex esto: sume gladium, quem tibi Deus dedit ad vindictam malorum, laudem autem bonorum. In Ecclesia verò nihil minus esto quàm Rex, Episcoporum quodammodo ibi regnum est; tu autem nõ sacrorum sed Reipub. ipsius Rex esto: quam Rem- *Regis im-*
pub. cùm sapienter, iustè, pièque domi administra- *periu ubi,*
ueris, eam quoq; vt tutam foris præstes, curabis: des
que operam, ne nos pœniteat infirmitati diffisos
nostræ adiumenta fortitudinis tuæ quæsiisse. Cùm *Resp. foris*
enim vndiq; hostibus circumsepti essemus, vt ab his *tuta red-*
denda.

tuti

tuti simus, te custodem atq; ducem requisuimus; vt te agente & vigilante solo pro omnibus, salui esse cum liberis, coniugibus, fortunisque nostris possemus. Quare, sis tu sapiens Rex, sis iustus, etiam licet; tamen si te imbellem esse cognouerimus, nihil habentem neruorum ac virium; nihil tibi proderint apud nos cætera, quantumuis ea in te fuerint magna & præclara. Hæc enim ista, de qua loquor, fortitudo propriè virtus dicitur, quòd sola plane viros efficiat: qua qui Reges carent, imbelles, atq; effeminati dicuntur, abiectiq;, & qui ex contumelia nomen traxerūt, Sardanapali vocitātur. Fuisse enim ferunt Sardanapalū Phrygem perditæ nequitia Regem: quem cū miles Assyrius quidam inter foeminas nentē deprehendisset, illū interemit; indignum ratus, Assyrios viros fortes subijci foeminae. & meritò quidē: nam qui regnare vult, opus illi est ante omnia, animo magno atq; excelso, qui hæc humana inferiora ducat esse dignitate sua Regia: qui inhonesta non solùm hæc summa, sed etiam ista minima magnopere fugiat, honesta contrà appetat, ac illa etiam morte, si opus sit emat: dignitati seruiat emolumenta publica curet: ac regnū vita propria charius habeat. Hoc animo conuenit esse Reges: hoc qui carent, Sardanapali sunt, hoc est, miseri atque contempti Reges: qualis Miesco in Polonia olim fuisse memoratur. qui cum à patre Boleslao Chabri clarissi-

Sardanapalus.

Miesco ignauus.

clarissimo ac fortissimo viro regnum Poloniæ opulentissimum copiosissimumq; accepisset, illud Richfæ vxoris libidine inertiaq; sua dissipauit. Qui vt cõtemptus in Polonia vixit, ita etiam infamis ob nequitiam obiit. Prætereo Ludouicos, taceo multos alios, qui præter ipsum nomen Regium, nihil habebant Rege dignû: nec propter aliud, nisi quod & animo deficiebantur, & studio ad regnandum apto. quorum casus & infamia te admoneat, vt ijs spretis tibi ad imitandum proponas Boleslaos illos veteres, Vladislaos item, atq; Casimiros auos tuos, & inprimis Sigismundum patrem tuum, qui in Polonia optimi Reges ac fortissimi viri fuerunt, ad quorum exemplum adolescentiam tuam exerce. Et vt illam ex otio in negotium regni tui transferas; laudem & gloriam tibi proponas: ad quam, infamia aliorum te exhortetur: viuas in labore: ibiq; assiduè versare, vbi metus adest aliquis, qui tibi somnum adimat, qui te excitet ac vexet quotidie, tibiq; molestus semper sit; vt is tuo secum conuictu, voluptatem venenum adolescentiæ tuæ abs te pellat, teq; doceat, quomodo oportet, & vbi oportet, & cum quibus oportet Regem viuere. Hoc eodem monitore atq; magistro, animus ipse tuus erigetur, in omnesque partes tanquam arcus intendetur, vt acrius sentiat, celerius occurat, venientiaq; mala paratius excipiat. Hic idem te laudis cupidum, prouidum, ac ani-

*Exempla
Regum
bonorum.*

*Virtus
Regis ho-
sti formi-
dabilis.*

mosum spe bona imbuat, neque de salute regni in periculis vnquam te desperare sinat; omnia enim in metu experiri videbis, vt nihil eorum omnium quæ obsint, quæ ué tibi prosint ignores. qua ex re nascetur tibi, domi fides, foris verò summa authoritas: putabunt enim tui hostes, rem sibi esse cum viro strenuo, perito, animoso atq; spe optima pleno, non cum ignauo, imperito, degenerate atque stolido. Quæ opinio non minus tibi apud omnes proderit, quàm profunt arma tormentaque bellica. noli enim putare, hostem alia re vlla animosum magis in pugna reddi, quàm opinione speratæ victoriæ, quæ tota ducitur ex aduersarij aut indignitate, aut infirmitate. Quis enim vigilans se non putat vincere posse dormientem? aut quis sobrius ebrium? prouidus negligentem? denique paratus imparatum, se non putat opprimere? Instat enim audens virtus vitio, ibique illa exultat magis, vbi vitium plus videt valere. Quare vt in te omnia, quæ ad fortitudinis opinionem attinent non solum excellant, sed etiam alijs excellere videantur; confer iam te nunc, ad eas regni partes, quæ magis hostem metuant. Imprimis autem in Russiam ipsam abi, quæ multis hostibus, iisque assiduis est exposita: obi, hanc prouinciam, Auguste; recognosce illius munitiones; infirma illius considera: præsidijs etiam firmis muni: fac nobis fidem, te eum Regem fore, qui

qui Scythas, Valachos, atque Turcas poteris ab ea
 prouincia prohibere. Hoc ede specimen iam nunc
 Auguste Rex, nosq; nō Vilnæ, neque Cracouiæ, sed
 in Russia doce, quantū confidere de tua virtute de-
 beamus. Sint illæ vrbes receptacula sacerdotum &
 mercatorū, non virtutis neq; militiæ tuæ. Oritur er-
 go hinc in Russiā confer te: viri fortes comitabūtur
 te: galeæ, nō infames illæ Mascharæ, te sequētur: de-
 nique milites ac Equites illi Poloni (non hystriones
 neq; mimi) tecum in Russia viuent: quorum fremi-
 tum cū ex Camenetio, aut Bratislauio, aut Kiouio
 vicina exaudierit Scythia, Valachia item atq; Tur-
 cia, dicet perculsā metu: Hui, tam citō! Rex nouus
 hīc certē adest: certē vigilat: ac malum machinatur
 nobis. Quod si tu alias res ages, choreisq; puella-
 rum Vilnæ, aut mascharis Cracouiæ occupatus fu-
 eris; & tuis risui, & hostibus contemptui eris: va-
 stabunt, incendunt, prædas agent impunē: tum eti-
 am vt hominum genus est dicax, ac contumeliosum
 Scythæ, repetent sæpius illud insultando: Dietko,
 Korol ne serdit. quod ne fiat, intermissis omnibus
 rebus in Russiam abi quamprimū: idemque faci-
 as, quod in noua villa boni patres familiās faciunt;
 qui mox vt sunt nacti, obeunt villam, singula in ea
 inspiciunt, cum villico deliberant, hocq; & illud o-
 pus exercendum parant. Idem & tu facies, vt sepul-
 to mox patre, comitijs etiam absolutis, regnum o-
 beas

*Russia.**Strenuus
Rex hostē
terret.**O pueri,
Rex iste
extorsit &
ignauus.*

De Institutione Regia

leas: periculosiores illius partes inspicias: centuriones recognoscas: exercitus lustres: praesidia colloces: totumque opus belli diligenter pertractes. Quod si feceris, dici non potest, quam amabilis tuis, quam verò formidabilis hostibus, hoc isto modo fueris: Cyrus alter, atque Agesilaus, ac ipse Alexander Macedo, omnibus tam domi quam foris esse videbère. Atqui ego prolixius, quam institueram, hæc ad te ideo scribo, quod te in Litvaniam rediturum mox comitijs absolutis, rumor est. Quod ne facias, te per dignitatem tuam Regiam, quæ tibi esse charissima debet, oro obtestorque. Nam si tam citò ac vix salutatus Rex à nobis Vilnam redieris, pessimè (pace tua dicam) existimationi tuæ apud omnes consules: dicemus, euntemque talibus vocibus persequemur: O Cyre noster, tam ne citò hinc? cur vitas oculos? cur fugis lucem? aut illud; Hoc est Regem esse? aut, hic si sciret, quid sit Rex, in Litvaniam ne iam rediret. Quod ne accidat, acquiesce nunc precibus meis, & abiecto Vilnæ desiderio, mox te ostende in armis, Russisque te ad videndum & pertractandum præbe. Hostes etiam tuos perterrefacias aduentu subito in Russiam tuo; ita ut omnis illa lues Asiatica, sciat te vigilantem Regem nobis datum esse, ac regni huius fidum custodem. Verùm hæc nos frustra te monemus, ac præscribimus tibi omnia, nisi tu habueris domitas cupiditates tuas; quæ cum inualuerint,

*ins
aspiratus.*

*Russorum
quærela.*

Liber Secundus.

Iuerint, omnem sensum humanitatis virtutisque è nobis tollunt. Quemadmodum enim quidam morbo aliquo, & sensus stupore, suauitatem cibi non sentiunt; sic cupiditas libidinosa atque preceps, stupidam adolescentiam reddit, iniustam, atque molem: occludit illi oculos, ne perniciem suam videat: aures etiam illi obturat, ne verba salutaria audiat: solius veneris contactum illi inculcat, ad cuius usum, cuncta visa, audita, odorata, ac gustata vertit: qua ut liberius perfruatur iuuenilis ætas, pudorem illi antè omnia soluit, cum quo virtus vna perit, omnisque rerum honestarum cura, cuius rei illud triste quidem exemplum, sed ad cauendum apprimè Regibus utile à Poëta describitur hisce versibus:

*Non ceptæ assurgunt turres, non arma iuuentus
Exercet, portusue aut propugnacula bello
Tuta parant, pendent opera interrupta minæque
Murorum ingentes, æquataque machina cælo.*

Vides ut Dido illa infelix, nouam cui condere Iupiter urbem dederat, libidine quasi peste correpta quadam, omnia negotia Reipub. intermiserit. Sic illi extorserat libido è manibus totum opus regni; torporem verò, atque rerum neglectum ingesserat. Fugit enim laborem libido, corporique parcens, soli Veneri illud seruat illibatum. Et cum totum hominem libido occuparit, ita illum miserum facit, ut illum alieno corpori, tanquam Promethe-

De Institutione Regia

um Caucaſo affixum reddat, vt non amplius iuris ſit ſui: facitq; vt in alieno corpore viuat ab illo circum agatur, hucq; atq; illuc miſerandum in modum circumferatur. Illam enim quam amat, vt idem bonus canit Poëta:

Absens absentem auditq; videtq;.

*Amantes
miſeri.*

Ita omnis libidinoſi animus miſer eſt, vt alienum ſemper intueatur corpus, negligat verò ſuum, ſe q; ipſum indigniſſimè profundat: nihil magni, neque quod homine ſit dignum, homo libidini additus, cogitat: non dignitatis illi cura eſt, non publicæ utilitatis: immerſusq; in hoc coëno, aſper ſibi ipſi eſt, inhumanus, ſæuusq; ad euntibus, qui alieno arbitrio viuens, vt ſuauius inſaniam, adhibet conuiuium, potat, nudus ſaltat: & vt omnem faciem deponat honeſtatis, incedit maſcharatus. Atqui hæc ſunt incubula Neroniana Auguſte Rex: ab his ille initijs profectus, ad euertendum imperium Romanū acceſſerat. Cùm enim media in libidine ipſius arderet furor, vinumq; quaſi oleum furori ille ſuppeditaret, quod flagitium ille in ſe non admiſit? quo ſcelere Romam non confecit? quos homines non occidit? leges non euertit? quam pudicitiam, quam religionem ex vrbe non eiecit? At illud monſtrum conflatum erat ex libidine, quæ temulentiam peperit, hæc verò iracundiam. ita Nero cùm in humana forma quaſi tres quaſdam immanes belluas geſtaret

ret, nempe libidinem, temulentiam atq; furorem; quem illius hominis motum, quam agitationem, quos ad maleficium impetus fuisse censes? propone tibi animo: si quis in cutem humanam insueret hæc tria effera animalia simul, Aprum, Vrsum, & Leonem, quæ species quæso illius cutis esset? quæ agitatio? næ tu malles talem cutim, cum iactationem ipsius ac rugitum horribilem videres, cælo potius quàm ex aliquo loco vicino aspiciere. Cuiusmodi ^{Nero} cum Nero esset, Romanum quidem deuorauit imperium, sed tamen postea ipse se vltus est: ipse enim se postea interemit, serasq; licet, debitas tamen poenas Reipub. persoluit. Hunc exitum habuit illius libido, quæ incitata vinolentia ac furore incensa, post crudelem matris cadem, in tartara præceps abiit. Ergo huius exemplo tu cautius viues, memorq; sis, nullum Regem malum esse natura, sed cōtuetudine effici. Qui enim Rex se cupiditate primum obstrinxit praua, deinde potat assiduè, postea autem furit, vt hodie ita & cras; certò certius scito, hunc Tyrannum fore nequissimum, Neroniq; simillimum. Proinde in hac tua iuuenili ætate, præcepto Diui Pauli, fuge libidinem; vt hac liberatus, facilius temperatè mansuetèq; viuas: in eoq; plus ætate, virtus tua, Regiaq; dignitas apud te possit. Quo autem alio cupiditatem libidinemq; ineuntis ætatis tuæ coërceas, quàm eo, quod præcepit Apostolica

De Institutione Regia

ut stolica vox: Vnusquisq; inquit, propter fornicationem habeat vxorem suam. Vxorem ergo ducas, *denis* quæ ferocem adolescentiam tuam, suaq; sponte in *uxor.* libidinem procliuem, in officio contineat. Vxor ergo ipsa sit modus atq; finis eius cupiditatis, quam natura tibi ad procreandum largita est: sine qua, vxore inquam, adolescentum vita, soluta, vaga, incerta, impudica, infamisq; est. Quare cum absque vxore te continenter, sobriè, ac mansuetè viuere nō posse cernas; summa cura hanc tibi confestim deliges, cum qua ætatem benè ac pudicè exigas. Et quoniam tu duas personas sustines; alteram priuati hominis, alteram Regis; meminisse debes in ducenda vxore, te hæc duo spectare oportere. Primū est, vt tibi ducas vxorem, cum qua tu cubes: Secundū est, vt habeas Reginam, cum qua nobis regnes. quòd si ex matrimonio tuo alterum horum defuerit; imperfectum illud erit, minimeq; probabile. noli enim putare, eandem esse rationem nubendi Regum ipsorum, quæ est priuatorum hominum: homo enim priuatus ipse sibi ducit vxorem, in eoq; tam bonum quàm malum illius solius est qui duxit, nullius præterea alterius; sat tamen benè duxit, si honestam morigeramq; duxit. At Regum alia ratio est: neq; enim est curandum tantū Regi, vt vxorē bene moratam morigeramq; ducat; sed vt ea quoque commodo emolumentoq; sit Regno. quæ regnum

Vxor Regia qualis.

gnum copijs ditet: noua societate iuuet: pacem populis conciliet: ac dignitatem, authoritatem, & maiestatem regno adferat. quæ non tantum vxor, sed consors, non thori solû, sed etiã regni tui sit. Quam etiam ob rem, vt sociã regni vxor Regis videatur esse atq; particeps, Reginae vetusto more ad instar Regum ipsorum vnguntur, coronantur, ac Reginae Dei gratia appellantur, atq; ita salutantur; dotesq; ipsarum certis in possessionibus ipsius regni assignantur. *Commoda coniugij Regij.* Talem tu vxorem Ferdinandi Romanorum Regis filiam Auguste duxeras, quæ incredibiles felicitates huic regno videbatur attulisse: famam primò egregiam, morum atq; pudicitia: deinde totius ferè Europæ societatem, ac foedus cum Carolo Cæsare, & Ferdinando Rege: pacem item cum Germaniæ Principibus: summam postremò beneuolentiam multorum hominum. Quæ quoniam facto nobis aduerso nuper extincta est, huic tu similem quæras quam primùm, quæ eadem bona tibi Regnoq; tuo afferat, quæ illa attulerat. In eoq; sanè esto diligens. Si enim tu in despondenda tibi vxore rationem tui tantùm habueris, non autem etiam nostri; quanta Rempub. mala sequentur, vide. Primò, illa nobis erit inuisa ingrataq; Deinde te ipsum odiosum exosumq; nobis reddet. Dolebimus enim te rationes tuas priuatas potiores duxisse commodis nostris publicis. Tum si quod bellum finitimum,

K

aut

aut si quæ vis externa nobis fuerit molesta; tuum matrimonium accusabimus: de te ipso quæremur, ac dicemus: potuit hoc bellum non accidisse nobis: potuit pax inter nos & finitimos nostros constare, si Cæsaris filiam, aut Ferdinandi, aut illius, aut istius præpotentis Regis, Rex noster vxorem duxisset: nunc verò, cùm is desertam ab amicis duxerit, soli sumus relictæ. in medio vndiq; angustia sunt nobis: ab Aquilone Moschouia nos premit: ab Oriente Scythia atq; Valachia: à Meridie Turca ex Vngaria: ab Occidente verò Germania etiam nobis est infesta. nusquam auxilij restat spes: vndiq; nos metus ambit & formido: actum est: perimus vnus adolescentis culpa. Tum etiã in aurem fidelem alter alteri illud insufurrabimus: Quid? hoc nê nos feremus? vt vnus hominis causa tantum regnum pereat? tot gentes atq; nationes perditum eant? tamque vetus atq; potens Respub. pereat vnus adolescentis libidine? Tales voces erunt in ore nobis, & aliæ multæ consimiles, quas nunc animus meminisse horret; difficile enim est non dicere, cùm doleas. Quod, ne accidat, diligenter prouidebis: Senatusq; tui iudicio, vxorem tibi deliges, & tuo cubili, & hoc illustri regno dignam: in eoq; imitabere auum tuum Casimirum, patrem tuum item Sigismundum, qui ductis vxoribus, regnum hoc stabilierunt. Duxerat enim auus tuus vxorẽ filiam Alberti Archiducis Austriae,

qui

Hæres
Polonia.

Exempla.

qui idem Rex Romanorum fuit: pater autem tuus matrem tuam clarissimam & nobilissimam foeminam, ex veteri Regum Neapolitanorum familia, in matrimonio habuerat. hos sequere potius, quam Vladislai proavi tui factum deuium, qui magna inuidia ac summa obtrectatione vxorem è suo Regno Granovskam viduam duxerat; probam quidem illã & honestam, sed vxorem tamen priuato alicui homini aptiorem, quam Regi: quæ tamen ipsa duobus annis non plus cum Rege viuens, cum publica totius Regni gratulatione, non vnctã, neq; coronata, neq; Regina appellata, defuncta fuit. Tantum odium patrum nostrorũ in illas nuptias fuit. In cuius defunctæ locum Vladislaus proauiam tuam duxerat Zophiam Rufsiaë duce[m]. Sume tibi ad imitandum ex proauo tuo, quod honestum Regiumque in illo fuit: quod verò inhonestum, ac turpe in eo videris; id fuge ipse, atq; repudies, & ne repetas vetera. Proxima ista exempla patris & aui tui propone tibi: hos tu sequere: hos imitare: ad illorumq; exemplum duc vxorem Maiestate tua dignam; quæ hisce perturbatissimis temporibus iuuet regnum tuum nouis societatibus atq; amicitijs: pace itẽ ac foederibus illud muniat: & in illo quietem, otium ac tranquillitatem constituat: vt tu summa hominum beneuolentia, honestissimè, ac sine vlla obtrectatione, in Polonia cum illa regnes; vtque cum vxore socia

tuæ adolescentiæ, ac consorte thori tui, diu viuas, fausto feliciq; omine; vt nos ex tuo sacrosancto thoro habeamus duces, principes, atq; Reges, indubitatosq; regni tui hæredes. Talem vxorẽ cum nactus fueris, tota Polonia venienti se illi obuiam effundet: aduentum gratulabitur: occurremus illi cum canticis & choris, læto præane, nouam sponsam tuam, Reginam autem nostrã consalutantes; quam introducemus in thalamum matris tuæ clarissimæ atque castissimæ foeminæ, veluti sanctam quandam atq; pudicam Rebeccam in tabernaculum Saræ, vt tu cum illa lætêre Dijs hominibusque approbantibus; vtq; ex ea videas filios certos filiorum tuorum, & pacem super Israel. hoc & te facere, & nos optare par est. His tu præceptis Auguste Rex atq; admonitis, temeritatem adolescentiæ vinces: & cum illi hæc ista fræna temperantiæ continentiaq; inieceris; faciliorem animum ad res magnas gerendas habebis, qui ibi minimè valet, vbi libido totum occupat. Quæ si nusquam apud te valuerit, facile nos docebis, ab excellenti eximiaq; tua virtute, progressum ætatis expectari non oportere. Ages ergo in Regno viri fortis opera; quodq; ætas negauit, id supplebit virtus tibi. Multorumq; exemplis tibi ad id persuade, qui admodum adolescentes, tantas res gesserunt, vt suum imperium auxerint, nomen ornarint. Et ne infinita persequar: Vnus Alexander Macedo
 tibi

tibi satis exempli ad res magnas sit, qui ab ineunte *Alexan-*
 ætate, res maximas gerens, trigesimo tertio anno, *dri conti-*
 mortem obiit: deuictis iam Græcis: domitis Persis *nentia.*
 ac tota Asia subacta. ex quo iudicari potest virtutē
 Regum in rebus gerendis plus posse, quàm ætatem.
 Verùm ad id, in quo fuit Alexander, iisdem tu eas
 itineribus: fuit enim ille summa temperantia libidi-
 num adolescens, summaq; laborum tolerantia: atq;
 sub dio exercitationem sibi comparauerat: nun-
 quam siccus cœnauit: nunquam nisi sudans accu-
 buit: nunquam nisi sitiens à cœna surrexit: raro sub
 tecto, sæpè autem sub dio cubauit: lectulo libero,
 eoq; militari utebatur; ita, vt ante Babiloniam ca-
 ptam, mulier quid esset, nesciret. ita ille, cùm & no-
 cturno & diurno tempore militans viueret, formi-
 dabilis hostibus, charus autem suis fuit. Nam cùm
 in re militari hæc duo summa sint, obediētia & per-
 feuerantia; non alio duci fidere milites illi magis,
 neq; durare, quàm Alexandro poterāt: nec iniuria;
 videbant enim simul sudantem, argentem, ac labo-
 rantem Regem: commune gaudium illis fuit cum
 Rege, aliquo bono parto; communis vicissim dolor
 illo amiso. Tum verò si quid aduersi accidebat;
 videbant primùm adesse, vltimum verò abesse,
 in periculo Alexandrum: vigilare: plus metuere:
 in metu prospicere: res difficiles consilio gerere:
 integritate tueri, virtute verò conficere; vt merito

milites & obedire, & in eo ipso spem habere maximam vellent. Iam verò, quis hoc duce in bellis illis, quæ is gessit, acerrimus non perseverasset? si enim bellum æstate gerebatur, plus in sole arsit; si in hyeme, plus niue alfit quam postremi militum. in laboribus item militaribus, in viligijs, in fame, in siti, vt in exercitu, sic in his quoque princeps Alexander fuit. Quod tum vel inprimis apparuit, cum per deserta Syriæ, aridaq; loca, agmen duceret siti perditum. & cum illi proficiscenti vltro quidam haustum aquæ frigidæ offeret; ille præ se militibus siti iam enectis illud obtulit, reclamante exercitu: Viuas verò, inquit, modo ipse Alexander: non deerit tibi hic exercitus: quòd si tu nobis peribis; exercitus hic vnà interibit. Tanta erat perseverantia militum illorum, vt foedam mortem non recusarent, modo ab Alexandro viuo non discederent. At hæc tanta militum perseverantia, non aliò, vt vides fuit parta, quam labore ducis; vt mirum iam non sit, Asiam ipsam huic tam excellenti virtuti succubuisse. Contrarijs enim rebus, Alexander aluit virtutem domi, & victoriam quæsiuit foris. Vicit enim Persas opulentos, inopia; Græcos luxuriosos, continentia: Indos desides, vigilantia: Caucasum denique ipsum, deuicit siti, labore, atq; inedia. Sic ille obedientia, perseverantiaq; militum, cum imperium vtroque Oceano

*Victoria
Alexandri
derivatio.*

ter-

terminasset; non solum victor orbis terrarum fuit, sed etiam exemplum victoriosis Regibus est factus: quem ego tibi ideo descriptum propono, ut illius exemplo atas te ab his quæ magna concupiueris, non deterreat: ex hoc enim Rege, disces Regna atque bella à Regibus, animi viribus magis quam corporis administrari. Tu modò ad exemplum Alexandri, subduc corpus tuum libidini, illudque ut iam dixi in Rufsiam transfer, vbi algeas, esurias ac sitias, ac vbi non videas formas venustas, non audias cantilenas, non odores, vnguenta, non gustes delicata, non tangas impudica; sed ea quæ viri fortis & robusti Regis sunt, assidue illic videas, tractes, ac in his sis. Ibi tu milites hilares ac tui amantes facies: corpora illorum exercebis, animos parabis onus belli ferre, ac tibi obedire, tecumque durare velle consuefacies. Hostes etiam tui, cum audierint, te hac ista continentia atque militia laude florere, abstinebunt à tuo, atque item nostro, tuumque nomen plus quam arma metuent: ut ita gloriosus Rex in Polonia regnes, famaque usque ad sidera notus fias. tu modò sensum huius gloria iam nunc fideliter degustes. Ad eamque hac ista via sapientia, iustitia, fortitudinis, atque continentia contendas, quam tibi hoc in scripto fideliter proposui. Noli querere purpura aut bysso laudem apud homines: non inutile potentiam, non inuidiosas opes, non cupiditatem

domi-

*Quibus
rationibus
Rex lau-
de querat.*

De Institutione Regia

dominandi præcepitem, & lubricam, anteferas veræ, graui, solidæq; gloriæ; quæ illa sit summa apud te ac postrema, vt Poloni natum te sibi atq; datum esse Regem gaudeant, vtq; te charum habeant salutaremq; Reipub. esse arbitrentur. Cum hac gloria tu nihil comparandum putes: hanc omnibus opibus tuis præfer, vitaq; ipsa tueare: quam etiam vt consequaris, omnem vim ingenij, quæ summa est in te, in hac ista meditatione consumes.

*Conclusio
operis.*

Scriptum etiam hoc meum benignè suscipies, illudq; leges: nec verò requiras ipsius scriptoris nomen, sat tibi sit fidelem subditum tibi tuum esse, qui hæc ad te miserit. quòd si tu talibus scriptis lætabere, suppeditabit fortasse fides erga te nostra, si non maiora, vberiora certè quidem quàm hæc sunt: quæ ad te deinceps mittemus: tu interea
benè vale, felixq; nobis regna.

FINIS.

